

CSÁK GYULA

Hallgató doktor

REGÉNY

BUDAPEST

Z-füzetek\42

**A sorozatot szerkeszti
SIMOR ANDRÁS**

**Fedélterv és tipográfia
JORDÁN GUSZTÁV**

**Készült a
Magyar Hitel Bank Művészeti Alapítványa
támogatásával**

© Csák Gyula

Letölthető:

[\[PDF formátumban \]](#) [\[EPUB formátumban \]](#)

1.

– Üdvözlöm, tisztelt Mr. Dass. Látom, egy fehér bőrággy van ott a szoba sarkában, de ha megengedné, inkább ideülnök az íróasztal másik oldalára. Tudom, hogy a pszichiátereknél a páciens feküdni szokott egy bőrággyon, az orvos pedig a fejénél ül, és úgy beszélgetnek, ezt már sokszor láttam különféle filmekben, meg olvastam és hallottam is róla, de egyelőre inkább itt maradnék a székbén. Ha lefeküdnék, akkor talán föl-erősödne bennem a betegségtudatom, holott én azért jöttem, hogy ne betegebb, hanem egészségesebb legyek. Ezzel nyilván Ön is egyetért. Azonkívül megvallom, ha most lefeküdnék oda, a betegeknek szolgáló ágyra, egy bizonyos, hogy úgy mondjam: kiszolgáltatottság-érzet is növekedne bennem. Ha például valahonnan, valamilyen támadás érne, akkor nehezebben tudnék megfelelő védekezőállásba helyezkedni. Hátránya lenne a fekvésnek ezenkívül az is, hogy összegyűrődne a ruhám, amely – mint látja – jelenleg tökéletesen vasalt. Vigyáznom kell rá, mert innen egy magas rangú férfiúhoz sietek, s zavarna, ha nem úgy jelennék meg nála, ahogyan az egy diplomatához illik.

– Az időm tehát limitált, ezért – ha megengedné – rögtön a tárgyra térnék. Amikor Mr. Nath azt ajánlotta, hogy Önhöz forduljak, mert ismeretei szerint Ön Delhi egyik legkitűnőbb pszichiátere, akkor megnyugodtam; sőt: azt is mondhatnám, büszkeség töltött el. Bizonyosra veszem, hogy erről az érzésemről bővebben kell szólnom, ugyanis kizártnak tartom, hogy az Ön számára minden kiterjedésében érthető – már megbocsásson.

– A magyarázatom talán egyszerűbb lenne, ha valamiképpen illusztrálnám is, ezért – ha megkérhetem – nyújtson ide egy lapot abból a blokkfüzetből.

– Köszönöm. Na, kérem, amint látja, felvázoltam itt Eurázsia körvonalait. Japánt lehagytam, de témánk szempontjából ennek most nincs jelentősége. Apropos! Járt már Ön Európában? Ja, persze, számár kérdés, hiszen Mr. Nath elmondta, hogy Ön az Egyesült Királyságban tanult, mert jómódú szülők gyermekeként ezt megengedhette magának. Igen?! Gyakran átugrott Párizsba is? Mi több: egyszer Bécsbe is átrándult? Hát ez óriási! Ez nagyon leegyszerűsíti, amit mondani akarok.

– Itt van tehát Becs... és amint látja, az eurázsiai méretekhez képest szinte mellette van Budapest, az én országom fővárosa. Ez a vonal, amit most húzok, ezt úgy hívják: Duna, és ez keresztül folyik Bécsen is, Budapesten is. Ez a másik, hullámos vonal pedig a Tisza nevű folyó. Magyarország második legnagyobb folyója, és ettől még errefelé Keletre, itt ez a pont, ez egy falu, amit úgy hívnak, hogy Püspökladány. Ez az én falum. Ugyan! Mért kellett volna hallania róla?! Ne mentegetőzzék, mert nem kívánom levizsgáztatni hazám földrajzából. Teljesen más természetű dologról akarok beszélni.

– Így fordítom a papírt, hogy jobban lássa ezt a vonalat, amit most meghúzok itt

Püspökladánytól Delhiig, ha úgy tetszik az Ön pszichiátriai klinikájáig, amely ugyebár Új-Delhinek ebben az előkelő negyedében fekszik, illetve áll, még pontosabban: működik, és pedig jelenleg azzal a céllal is, hogy ebből a Püspökladányból ideérkezett beteg magyar diplomatából egészséges embert csináljon.

– Örülök, ha sikerült mosolyt csalnom az arcára, de – annak ellenére, hogy környezetem szerint humoros hajlandóságú vagyok – ezúttal nem volt és nincs szándékomban semmiféle tréfálkozás. Visszatérve tehát erre a vonalra, ami összeköti a falumat Delhi-vel, ezt szemléljük úgy, mint amelynek két végpontja között meghatározható távolság, úgy is mondhatjuk: tér van, aminek az áthidalásához idő kell. Ez a vonal tehát egy tér-idő jelenség. Amíg otthonról ideértem, térben és időben utaztam. Mondandóm lényege azonban az, hogy ennek az utazásnak létezik egy harmadik dimenziója is, amit az egyszerűség kedvéért felfelé irányulónak nevezek. Felfelé azért, mert az én kelet-európai falumnak a széléről, nagyon szegény emberi környezetből indulva jutottam az Ön klinikájáig. Ez úgyszólván felmérhetetlen emelkedés! Ez az általam rajzolt vonal, ugye, térbeli és időbeli utazást jelez, míg amiről felvilágosítással próbálok szolgálni, az grafikonon jelölhetetlen társadalmi utazás a magasba.

– Nem, kérem, ez nem úgy karrier, ahogyan Ön gondolja, hanem ez több évtizedes, országos kádermunka része, és ... Na, ezt most abbahagyom ...

– Szabadna tudnom, hány találkozóra, illetve beszélgetésre tervezi ezt a kúrát? Bocsnát, igaza van. Megértem, hogy ez most nem eldönthető, hiszen az ... események további alakulásától függ. Néhány találkozó az azonban bizonyosan lesz, és akkor megkísérlem világosabbá tenni, amibe most belebonyolódtam. Most csak visszautalnék arra, hogy büszkeség töltött el, amikor Mr. Nath nyomatékosította, hogy Ön kiválóan képzett, Amerikát is megjárta pszichiáter és Önnél a legjobb kezekben leszek. Ne, Ne! Ne szerénykedjék! Mr. Nath nemcsak meghitt barátom, de – magamon szerzett tapasztalatból is tudom – nagyszerű sebész, de azonkívül is minden paraméter szerint olyan személyiség, akinek bátran hihetek.

– Na, igen. Az emberi öntudatnak, vagy én-tudatnak hízeleg, ha tudja, hogy a legjobban képzett emberek működnek a karbantartásán. Ezért volt az említett s a későbbiekben még bővebben kifejtendő büszkeség[^]érzetem, amikor Mr. Nath azt ajánlotta, hogy Önhöz forduljak, s amint jeleztem: ez a tanács meg is nyugtatott.

– Ámde ez a nyugalom hamar nyugtalanságba csapott át, mégpedig odáig hatóan, hogy majdnem lemondtam az önnel való találkozásról. Kérem, tudom, hogy most nagyon figyel engem és ez természetes, hiszen ez a dolga és megfigyeléseiből vonja le a következtetéseit s azok alapján dolgozza ki a kuratív eljárásokat, de hagyja, hogy figyelmeztessen: függesse fel néhány percig az orvos-beteg viszonyt és ne úgy tekintsen szavaimra, mint amelyek árulkodó jeleket mutatnak valamely idegbetegségről. Felejtse el, hogy orvos, én pedig kezelésre járó betegként ülök itt. Még azokról a megjegyzésekről is feledkezzen el, amelyeket esetleg Mr. Nath tett, amikor várható jelentkezéséről tájékoztatta Önt. Felteszem ugyanis, hogy nemcsak nekem beszélt Önről Mr. Nath, hanem Önnek is rólam. Jó, most azt mondja, hogy semmit nem közölt Mr. Nath, és ezt vagy elhiszem, vagy: nem. Ez a részlet azonban fölöslegesen terheli beszélgetésünket. Lehet, hogy semmit nem árult el rólam – legkevésbé gyanúiról – Mr. Nath, lehet, hogy csupán melegen ajánlott az Ön figyelmébe, kommentár nélkül. Az ő szerepét ezen a ponton ki is iktathatjuk.

– Bocsásson meg, ezt a ventillátort itt a fejünk felett nem lehetne kissé erősebbre kapcsolni? Fullasztó hőség van kint, és itt is érzem, hogy nedvesedik az ingem. Egyébként nem is értem, hogy ha Önnek olyan jól megy – legalábbis okkal következtethetek erre a pompázatos és drága dísz tárgyakkal ékes váróterméből és ennek a szobának a berendezéséből – miért nem korszerű légkondicionálót szereltetett be? Aha ... Persze,

megértem. Az indiai páciensek többsége inkább ragaszkodik ehhez a hagyományos levegőkavarához. Értem. Így, hogy sebesebb forgásra kapcsolta, így azért jobb.

– Tehát a nyugtalanságom, illetve az aggodalmaim ... Komolyan kérem, tekintsen most, hogy úgy mondjam: normálisnak, vagy méginkább éles eszű, művelt és intelligens embernek, amilyen egyébként vagyok, illetve voltam, amíg bizonyos figyelmeztető tünetek ... lelki-szellemi állapotom felülvizsgálatára nem készítették, illetve, amíg ennek szükségességére Mr. Nath nem figyelmeztetett. De hát amint mondtam, tegyük félre Mr. Nath-ot, tegyük félre az ön előfeltevéseit, és próbáljon rám úgy figyelni, mint egy emberre, akit először lát, s akiről a látottak és hallottak alapján kiváló benyomásai támadtak. Ha megpróbál és ha tud így viselkedni, így társalogni velem, akkor meggyőződhet, hogy helyesen járt el. Szavaimból ugyanis meg kell értenie, hogy józan és épelméjű emberrel beszél.

– Tájékoztatom, hogy a kocsimat három sarokkal arrébb hagytam. Rágyújthatok?

2.

– Látja, milyen kéjjel szívom a szervezetembe ezt a nyomorult füstöt? Atyaisten, hányszor hallottam, hogy ezzel gyorsítom a haláloamat. Csakhogy hiába ijesztgetnek – nem félek a haláltól! A lezajlása – mondjuk – nem lenne mindegy, mert ha lehetne, szép halálnemet szeretnék választani, végül is azonban bárhogy lesz, úgy lesz ... Legfeljebb a mai naphoz képest néhány évvel későbbre szeretném tolni, hogy időm legyen elvégezni azt, amit más nem végezhetett el helyettem. Jó eredménnyel befejezni itt a sors által rám rótt munkát, például ezt a hazám szolgálatában végzett kultúrdiplomáciai missziót, útjára indítani az életben a lányomat... s talán egyéb nincs is. Azután jöhet a halál.

– Azt kérdezi: miért nem ideálltam a kocsimmal, ide, ahol ön által fizetett és fenntartott parkolóhelyek vannak a páciensek számára? Na, látja, ez az a kérdés, ami belevisz bennünket a probléma közepébe. Használhatom ezt az ... izét hamutartónak? Köszönöm.

– Képzelve el, hogy egy elmeorvos... na jó: pszichiáter klinikája előtt egy diplomata rendszámú Subaru áll... Miért? Mit keres itt? Persze, hogy a barátja is lehetne. Igen, azt is elhiszem, hogy vannak diplomata barátai. Ámde akkor miért nem közös ebédnél, vagy vacsoránál találkoznak? Ön itt most dolgozik, és a munkája egyféle: pszichiátriai rendelés. Ide csak azért járnak az emberek, hogy kezeltessék magukat.

– Ki látná meg, ki látná meg?! Esetleg éppen az, akinek feladata, hogy figyelje a diplomatát! Ugyan, kedves Mr. Dass. Ön vagy valóban tájékozatlan effélékben, vagy pusztán áztatni akar engem. A diplomáciai testületek jelenléte kívánatos az államok és népek egymás közötti kapcsolatainak ápolása érdekében, ezért a világ minden országában ott nyüzsögnek, ugyanakkor veszélyes is a jelenlétük. Speciális felkészítettségük és különleges jogaik révén olyan információk birtokába juthatnak, amiket a befogadó ország rejtteni akar és nem kiszolgáltatni. Annak, hogy mit óhajt egy külföldi diplomata, amikor például idejön Önhöz, megannyi oka lehet. Esetünkben azonban vegyük csak az igazságot, vagyis azért jön, mert rászorul a gyógyításra. És mit kezdjen egy küldő ország a kiküldött, idegbeteg diplomatájával?! Felfogja, mekkora baj lenne rám nézve, ha saját kollégáim, a nagykövetem vagy az otthoni nagyfejűék rájönének, hogy én itt kúrálatom magam?!

– Talán mégis vegye lassúbbra a ventillátort, mert így túl nagy szelet kavar a fejem

felett Köszönöm ... Khm ... Megvallom Önnek, Mr. Dass, hogy még a feleségem sem tud jelenlegi randevúnkról. Ha egy magyar diplomata gyógykezelésre szorul, a költségek egy részét megtéríti az állam. Én az összes költséget saját zsebemből fizetem a már említett elővigyázatossági okokból. Hagyja csak, elhiszem, hogy nem rokkank bele az Önnek fizetendő, honoráriumba. Nem probléma. Mindössze azt kérem, hogy a mondottakból következően se a munkahelyemen, se a lakásomon ne keressen, legfeljebb Mr. Nathon keresztül. Sebészi beavatkozásra szüksége lehet egy diplomatának, de a hülyeség vagy örültség elleni orvosi beavatkozás már fölöttébb gyanús lenne.

– Na, igen, a gyanú. Ez az a kulcsszó, ami egy diplomata létezésétől és tevékenységétől elválaszthatatlan. A befogadó államnak mindent fel kell tételezni róla, ezért minden óvintézkedést meg kell tenni ellene. Ámde még a küldő államnak is gyanúval kell élnie saját diplomatáival szemben, ezért egyiket figyelteti a másikkal... Undorító! Nekem az, mert én a legteljesebb mértékben ártatlan és ártalmatlan vagyok mind a tetteimet, mind a szándékaimat illetően, de meg kell értenem, ha ezt nem hiszik el nekem ... Megértenem? Voltaképpen messze áll tőlem, hogy megértsem. Ha egyszer kiválasztottak erre a feladatra, miért nincsenek irántam feltétlen bizalommal? Hát... erre is van magyarázat. Azt mondják: minden ember változik és... változtatható. Befolyásolható például érzelmei révén, és szerelmi mámorában esetleg ártalmassá lehet. Vagy egyszerűen: megvásárolható. Ha nagyon fontos ember, akkor nagyon sok pénzért, aminek nem tud ellenállni.

– Nem vagyok a téma különösebb szakértője Mr. Dass, ezért nem is untatom a vonatkozó feltevésekkel, amelyek egy diplomata mozgásszabadságát okkal, ok nélkül korlátozhatják. Én azonban én vagyok, tudom: ki vagyok. Ellenben kicsoda Ön? És kicsoda Mr. Nath, aki megannyiszor biztosít, hogy kebelbeli barátjának tekint? Látja, ha a gyanakvásra való hajlandóság betegségnek minősíthető akkor ezzel a betegséggel már be vágyók oltva, ezt el is könyvelheti. Ez a betegség azonban az emberiség többségét megfertőzte s mennél többet gondolkozik róla valaki – esetleg éppen azzal a szándékkal, hogy kigyógyuljon belőle –, annál inkább elhatalmasodik rajta a nyavalya.

– Kérem, kérem. Persze, hogy semmi alapja az Önre, pláne Mr. Nathra vonatkozó gyanúsításaimnak. El kell azonban ismernie, hogy elméletileg nem zárható ki egy olyan elképzelés, ami szerint Ön is, Mr. Nath is, vagy csupán egyikük valamilyen előírásnak, utasításnak tesz eleget velem kapcsolatban.

– Rendben van, zárjuk ki ezt a lehetőséget. Ámde akkor is marad valami, ami okkal keltett bennem nyugtalanságot, amíg tusakodtam, hogy felkeressem-e Önt. Ez pedig a következő. A pszichiáternek beszélgetnie kell a betegével, hogy felderítse a betegség forrását s azután ennek birtokában eliminálja, ha tudja. Márpedig a gyógykezelés eredménye attól függ: mennyit érlel a beszélgetés, amelynek ugye éppen a jelzett cél érdekében mindent-feltáróan őszintének kell lennie. De miben és mennyiben lehetek őszinte? Minden szavammal óhatatlanul elárulok valamit a környezetemről s ezzel árthatok neki.

– Orvosi titoktartás? Ugyan, kérem! A politikai gondolkodás nem ismer lehetetlent; mindenén átgázol, ha azt érdekében levőnek ítéli.

– Látja, Mr. Dass, most valami nagyon fontosat mondott. Magának is joga van velem szemben gyanakodni! Tökéletesen igaz! S kétszeresen igaz, ha valami rejtegetnivalója van, de akkor is, ha nincs. Hátha csupán megjátszom a bolondot, hogy kikutassam; hol tart az indiai pszichiátria, milyen a műszerezettsége, milyen gyógyszereket használ, netán kik a hozzám hasonlóan inkognitóban belopakodó páciensei? Vagy: mit tudom én – s mit tudhatja Ön? – miféle ismeretnek akarok még a birtokába jutni? Helyes tehát az áthidaló javaslata; legyünk gyanakvóan bizalmasokká. Ezzel be is fejeztük találkozóink nemhivatalos részét, és áttérhetünk a szokványos orvos-beteg helyzetre.

– Igen, elfogadok egy Colát, köszönöm.

3.

– Nézze csak ezt az újságot Mr. Dass, amit előhúzókn innen a belső zsebemből. Ez egy *Hindustan Times*. Várjon, széjjelebb nyitom, hogy jobban láthassa. Pillanat, átjövök az íróasztal másik oldalára, hogy azonos szögből nézhessük, amit mutatni akarok.

– Na, kérem. Itt ez a fotó egy emberről. Letakarom a képaláírást és így mondja meg nekem: kit ábrázol ez a fénykép? Nem tudja? Na ... de uram, tele vannak vele a világlapok és az indiai lapok is! Kint, az Ön várószobájában is megtalálhatók. Annyit segítetek, hogy politikus az illető. Elhiszem, hogy nem érdeklí a politika, de ez az arc más nem kerülhette el a figyelmét. Nézze meg jobban.

– Hihetetlen, hogy nem ismeri fel, de ezzel a képtelenséggel ne húzzuk az időt, ezért megmondom: a fénykép Mr. Eduard Sevarnadzét, a nemrég kinevezett új szovjet külügyminisztert ábrázolja. Mellőzhetjük azonban a posztját, mert nem ebben rejlik itt, most közöttünk a fontossága. Csak a külsejét nézze, a frizuráját, a szemöldökét, az állát és így tovább. Mit vesz észre rajta?

– Nem! Rossz irányba indult. Nem azt kérem, hogy személyiségének titkaira próbáljon fényt deríteni, csupán a külsőségeket nézze és azok alapján mondjon valamit.

– Intelligens a tekintete, jó. Mondtam azonban, hogy ne a tulajdonságai után kutasson, hanem valami egyéb különlegességet fedezzen fel rajta. Várjon csak. Visszaülök a helyemre, szemben Önnel, így, mozdulatlanul, ahogyan a fényképészeknél szokás, és most pillantson az újságban levő fényképre, aztán engem fotózzon le a szemeivel. Á ... Á! Ugye?! Ugye! Erről van szó! Úgy hasonlítunk egymásra, mint két tojás! Ez a hasonlóság annyira tökéletes, hogy ördögien megtévesztő. A minap, egy diplomáciai fogadáson odajött hozzám egy holland tanácsos, és zavart mosollyal rebegette, mennyire megtisztelő számára a Szovjetunió külügyminiszterével való személyes találkozás. Felvilágosítottam tévedéséről, de láttam rajta, hogy nem hisz nekem. Talán arra gondolhatott, ami a magas politikában gyakori jelenség, hogy kiemelkedő személyiségekhez hasonló külsejű személyeket keresnek, akiket aztán különféle alkalmakkor felhasználnak, mint a nagy ember hasonmását. Mindenesetre még sokáig kétségei lehettek, mert a közelemben sündörgött. Ön távortartja magát az aktuális politikától, ami szíve joga, ellenben politikatörténetet olvashatott, s ha elkerülte a figyelmét, felvilágosítom, hogy például Montgomery tábornoknak meg Churchillnek is voltak alteregóik. Bizonyára megannyi más államférfi esetében is felkutatnak hasonmásokat, mindenek előtt azért, hogy megtévesszék az ellenséget, aki merényletet akar elkövetni az illető államférfi ellen. Tévedésből aztán gyakran meg is ölik a szerencsétlen alteregót.

– Bármennyire megtisztelő hát számomra a biológiai véletlen, amelynek játéka folytán összetéveszthető vagyok a szovjet külügyminiszterrel – a helyzetem nem veszélytelen.

– Amint azonban megmondtam: nem félek a haláltól, s ha úgy kell végeznem, hogy egy Mr. Sevarnadzének szánt golyó küld a másvilágra, hát... ezt a véget is elfogadom.

– Ne akarjon vigasztalni, hiszen tudomására hoztam, hogy nem vagyok bejvedve. Nem foglalkoztat különösebben egy ilyen esetleges, fatális véletlen, de – Önnél jobban tudom – nem tekinthetem kizártnak sem. És természetesen távol áll tőlem, hogy ezért Mr. Sevarnadzéra hárítsam a felelősséget. Nevetségos lenne.

– Más gondom van velem.

– Amikor először megláttam a fényképét, én rögtön ráismertem, illetve, hogy pontosabb legyek, az a sejtelem ébredt bennem: ezt az embert már láttam valahol... Kézenfekvőnek tetszik arra gondolni, hogy magamat ismertem fel benne, hiszen ha a tükörbe nézek, olyan, mintha őt látnám – vagyis önmagamat ismertem fel benne. Ez azonban hozzám nem illően együgyű megközelítés lenne, mert azonnal felfogtam, hogy sokkal bonyolultabb a helyzet.

– Először is: nem túl gyakran bámulom önmagamat a tükör előtt állva, másrészt az embernek általában hajlama van, hogy senkivel össze-nem-téveszthetően egyedi példánynak higgye magát, harmadszor pedig, ha mégis tükör elé állok és tüzetesen vizsgálom, amit látok, feltétlenül észreveszek olyan apró eltéréseket, amelyek valóban minden ember egyedülvalóságát jelzik. Ráadásul az is rögtön világossá lett számomra, hogy egy frissen kinevezett szovjet külügyminiszterrel, aki korábban Grúziában élt, nem futhattam össze egy utcasarkon. Legalábbis ennek a valószínűsége egy az ezerbillióhoz. Ismeretségünk tehát máshonnan származik. Vegye tekintetbe azt is, hogy amennyiben mégis találkoztunk, valamikor, évekkor korábban, akkor nyilván más volt az arca egyszerűen abból következően, hogy fiatalabb volt. Tíz évvel ezelőtt én is más küllemű voltam.

– Aztán – ahogyan az ilyesmi gyakran lenni szokott – egy olyan pillanatban, amikor éppen máshol járt az eszem, felvillant bennem: hol találkoztam én Mr. Sevarnadzéval?! Rögtön tudtam természetesen, hogy nem vele, hanem tökéletes hasonmásával találkoztam, és pedig azzal az arcával, amilyenek itt, az újságban láthatja. Ez azonban Mr. Sevarnadze mai arca, aki viszont pontosan így festett, az harminc év távolából bukkant fel az emlékezetemben. Az az illető tehát semmiképpen sem lehetett Mr. Sevarnadze, mert harminc évvel ezelőtt sem én, sem ő nem voltunk őszek és nem kopaszodtunk ...

– Azt kérdezi, hogy egy whiskyt? Jó, de igazán parányit. Fáradt vagyok, és nem akarom, hogy a koncentrációban megzavarjon.

4.

– Tehát harminc évvel ezelőtt, sőt: pontosan tudom, hogy 1956. november ötödikén találkoztam az illetővel Belgrádban, a Terazija nevű téren levő Moszkva szálló kávéházában.

– Megnyugtat, ha nem tartja túlzásnak, hogy harminc évet ugrottam vissza az időben, és azzal a megjegyzésével is egyetért, hogy a terápiához igenis szükség van a mélytudatban, vagy a tudatalattiban rejlő... izéknek a feltárásához. Mit: egyetért?! Alázattal tudomásul veszem ezt a megállapítását, hiszen Ön a szakember s én csak követem a tanácsait. Amennyiben tehát határozottan javasolja, hogy folytassam az emlékezést, hallgassa: mi történt?

– Az történt, hogy én abban az évben kaptam életem első lehetőségét egy külföldi utazásra. Szerény út volt, számomra mégis a legemlékezetesebb valamennyi későbbi utazásom között, mert amint mondtam, akkor léptem át először az országhatárt, s ez a szabadság óriási kitágulását jelentette. Bulgáriába utaztam, és pedig repülővel, ami megint páratlanul gazdagító volt, lévén, hogy korábban soha nem száguldottam a levegőben.

– Huszonhat éves voltam akkor, és túl az első irodalmi szárnypróbálgatáson, ezért

kaphattam utazási lehetőséget a magyar irodalmi szervezettől. Abban az időben jókora volt a felfordulás abban a szervezetben, egészen pontosan: forradalmi hangulat uralkodott, ezért nem stimmel, ha felfordulásról beszélek, hiszen amint Mr. Lenin megállapította: a forradalom a legnagyobb rend, ahogyan ezt Ön is olvashatta nála, appardon: dehogyis olvashatta, hiszen Öntől távol áll a politika, pláne a lenini... Vagyis a magyar írószervezetben forradalmi rend uralkodott akkor. Persze, Mr. Lenin mondása legalábbis kétértelmű, mert attól függ: honnan figyeljük azt a jelenséget, amit ő a legnagyobb rendnek állít. Nekem személy szerint igen tetszett az a forradalmi rend, mert egy rossz társadalmi állapot jobbra fordulását célozta.

– Elnézést, nem akarom Önt elvont okoskodással, sem a magyar történelem formálódásának előadásával terhelni – maradok azoknál a tényeknél, amelyek az én személyes életemet alakították. Hm ... Igaza volt ezzel a whiskyvel. Határozottan jólesett ez a korty, s mintha még tisztult volna is az agyam tőle ...

– Annál kevésbé lehetnek érdekesek az akkor Magyarországon zajló események, mivel – amint arról Mr. Nath tájékoztatott – Ön jóval fiatalabb nálam, s amikor én huszonhat voltam, Ön talán tízéves lehetett. Dehát, ha azt mondja, éppen ezért újdonság, amit előadok, akkor folytatom, de hangsúlyozom: nem a történelemtől kívánok beszámolókat prezentálni, hanem a saját sorsom alakulásáról, hiszen azt elismeri ugyebár, hogy akármekkora tudásra tett szert Angliában és az Egyesült Államokban, a történelmet nem tudja gyógyítani, hanem csak az egyes embert. He-he ... És a honoráriumát sem a történelemtől kapja majd, hanem éntőlem, tehát rám koncentráljon.

– Egy hetilap munkatársaként utaztam Bulgáriába, ahol azonban otthoni rangomat messze meghaladó ünnepélyességgel fogadtak. Én persze tudtam, hogy ami körülvesz, az nem csupán kiemelkedő voltomnak szól, hanem a két szocialista testvérország egymás iránti hódolatát fejezte ki, de gyanítom, azért is hordoztak körbe az országban, továbbá szerveztek számomra találkozókat magas rangú államférfiakkal, mert foglalkoztatta, vagy pontosabb leszek, ha azt mondom: izgatta bolgár testvéreinket, hogy mi is zajlik valójában Magyarországon, s egy magamfajta, közéletben járatos ember tapasztalatai többet mondhattak a hivatalos csatornákon érkező információknál. Még azt is mondhatom, nemcsak izgatta, de aggasztotta is bolgár testvéreinket, amiképpen valamennyi szocialista testvérország közvéleményét, hogy ugyan, mi a csodát akarnak a magyarok?

– Szóval igen fontos volt a szerephelyzetem Bulgáriában, s a sok fényes vendéglátás már-már velem is elhitette, hogy én, magam vagyok a fontos – önmagam kiemelkedő jelentősége miatt. Ebből következően fontoskodó és ünnepélyes voltam, hogy megfeleljek annak, amit elvárnak tőlem. Ez minden tekintetben sikerült is, talán azt az egy esetet kivéve, amikor egy rangos kultúrintézményben a tiszteletemre adott fogadáson beszeszeltem és az asztal alatt fogdosni kezdtem az intézmény párttitkár-nőjének a térdeit. Későbbben kísértáltam vele a Mr. Dimitrovról elnevezett parkba, ahol csókolóztunk is, de hát ezt nem tartottuk főbenjáró bűnnek, hiszen egy elvtárs és egy elvtársnő csókolózott egy harmadik elvtárs emlékére alapított helyen, vagyis minden pártszerű és elvszerű keretek között maradt, amennyiben sejtelve van azokról a fogalmakról, amelyeket a helyzet érzékeltetése okán alkalmazok. Ha nem pontosan érti is mondandóm velejét, annyi tanulságot mindenképpen levonhat, hogy a mi szocialista világunk legalább annyira különös lehetett akkoriban, s az lehet ma is egy kívülállónak, mint mondjuk az Önök ezerarcú vallási élete egy európai számára.

– Elfelejtettem említeni, hogy én 1956 októberének tizenötödik napján mentem Bulgáriába, két hétre szóló meghívásnak téve eleget. Országjárásom során természetesen elutaztam a tengerpartra is, ami megint maradandó emlékemmé lett, hiszen először láttam tengert. Sajnos, ezekről az emlékeimről nincsenek dokumentumaim, tudniillik

annak ellenére, hogy igen jó minőségű fényképezőgépet kaptam kölcsön a hetilapom fotósától, elfelejtett filmet dugni bele, s én üres gépet kattogtattam lelkesen egész bulgáriai utam alatt. Fényképezőgép is akkor került előszörre a kezembe s bár a filmtekerés, távolság- és fénybeállítás, valamint az elkattintás elemi mechanizmusait megtanultam fotós barátomtól, arra nem gondoltam, hogy fényképezés nem valósítható meg film nélkül, és amint említettem, fotós barátom is elfeledkezett a filmről, vagy talán azt hitte, lesz annyi eszem, hogy filmet vásárolok. Nem volt. Így azután rengeteget fényképeztem ugyan, sok bolgár ismerősöm címét felírtam azzal a céllal, hogy majd küldök nekik a közös fényképekből, de hát az említett hiányosság miatt mindebből semmi nem lehetett.

– Azt mondja: még egy whiskyt? Nem bánom, de igazán csak egy ujjnyi legyen.

5.

– Noha igyekszem elkerülni, hogy a magyar történelem eseményeivel terheljem Önt, az én problémám jobb megértése érdekében mégis szóba kell hoznom egy-két adatot, nevezetesen azt, hogy 1956. október 23-án polgárháború tört ki Magyarországon. Ekkor még Bulgáriában voltam, és mivel a bolgár politikai vezetés nem tájékoztatta a közvéleményt a váratlan és döbbenetes Magyarországi eseményről, így én sem hallottam róla. Az úgynevezett Sipka-szorosban, a Balkán hegység egyik csúcsán időztünk, amikor tolmácsom – hatvan fölötti úriasszony, akinek a férje a második világháború előtt Budapesten dolgozott a bolgár nagykövetségen – félrevont, és riadt arccal mutatta a bolgárok egyes számú újságjának, a *Rabotnyicseszko Delónak* az utolsó oldalát, ahol a sporthírek közé dugva volt pár soros tudósítás arról, hogy Budapesten és Debrecenben, amely utóbbi akkor Magyarország harmadik legnagyobb városa volt, szóval, hogy ebben a két városban ellenforradalmi felkelés tört ki, amit azonban a szovjet csapatok levertek.

– Jól ismervén a szocialista sajtóviszonyokat, rögtön tudtam, hogy a hír nem igaz, legalábbis nem így igaz. Hoppá! ... Ez az látja, amit el akartam kerülni! Ez az, amitől féltém! Semmiképpen sem lehetek úgy őszinte, hogy azzal ne ártsak hazám és eszmém jóhírének, holott ezt a bűnt nem akarom elkövetni. Ja? Hogy az Önök újságjai is szoktak hazudni? Akkor egálban vagyunk. Kérem, hogy ezután is ügyeljen a szavaimra abból a szempontból, hogy ha rosszat mondanék országomról, akkor gyorsan mondjon valami kompromittálót az indiai állapotokról, és ezzel kiegyenlítsük a számlát. Na, erre az ijedtségre muszáj innom egy kortyot. Öntsön magának is. Ha nekem használ, Önnek sem árthat.

– Á-á-á! Ez megint jólesett. Az is jólesett, hogy sajtóügyben megnyugtató, mert így kevésbé gátlásosan megvallhatom, hogy nem hittem a bolgár újság hírének. Tudja, általános szabály volt az én akkori sajtótevékenységem idején, hogy vagy elhallgattuk az igazságot, vagy szépítettük. Akkor szépítettük, ha már nagyon nem lehetett róla hallgatni. Úgy okoskodtam tehát, hogy lehet valami igazság a hírben, de a helyzet sokkal súlyosabb, mint ahogyan tálalják. Azt kértem a tolmácsnőtől, hogy a további úti programokat hagyjuk el, és azonnal menjünk vissza Szófiába. Majdnem elfelejtettem hangsúlyozni, hogy bár a polgárháború október 23-án tört ki nálunk, a jelzett bolgár hír csak október 26-án jelent meg. Ez azért fontos, mert a vendégszereplésemből már csak négy nap volt hátra, és én mindenképpen haza akartam jutni. A tolmácsnőm ugyanis tudni vélte, hogy a bolgár kormány minden Magyarországra irányuló utazást leállított, s aggasztott, hogy ezt a tilalmat esetleg rám is kiterjesztik. Ámde: mit csinálhattam

volna ott nyelvtudás és mindenféle egyéb tudás nélkül? Nem, nem, én feltétlenül haza akartam jutni, bármi várt is rám otthon, hiszen ott élt anyám, feleségem, gyerekeim, a barátaim, egyszerűen ott volt a hazám.

– Megenged még egy whiskyt? Elnehezült kicsit a szívem, és szükségét érzem, hogy oldjam az idegeimben nyargalászó feszültséget... Phüüü! ... Ez most minden korábbi kortynál jobban esett! Ha nem zavarja, megint rágyújtanék. A cigaretta is mindig csökkenti bennem a feszültséget.

– Egén ... Hol is tartottunk? Ja, igen. Visszarobogtunk tehát Szófiába, egyenesen az ott működő Magyar Intézetbe, annak a megfelelőjébe, amelynek én itt Delhiben az igazgatója vagyok. Ott azonban zárva találtuk az Intézetet. Három nappal korábban zárták be, azon a címen, hogy tatarozzák. Minthogy akkor még gyakorlatlan utazó voltam, és járatlan a diplomáciában, fel sem merült bennem, hogy a magyar követségre menjek, s talán fölösleges is lett volna. Semmi segítségre nem volt szükségem, csupán hiteles híreket akartam szerezni Magyarországról, és nem biztos, hogy ezt megkaphattam volna a követségen.

– A hazámtól való elzártágomon csak úgy tudtam változtatni, hogy elfogadtam tolmácsom ajánlatát, miszerint az ő lakásán megpróbálhatnék rádiót hallgatni. Nagy bátorságra vallott ez az öreg hölgytől, mert a külföldi – s ez esetben még a testvéri magyar – rádió hallgatása is tiltott volt, ezért magamra hagyott a rádióval, amit addig csavargattam, amíg Budapestre nem leltem. Órákon át csak a *Himnusz*t, Beethovent és más klasszikusokat hallgathattam, mivel a szokásos műsor teljesen megváltozott. Aztán végül mégis eljutott hozzám néhány szófoszlány, amelyből kiderült, hogy a magyar nép levetette magáról a szovjet rabigát, és felvirradt a szabadság napja!

– Öröm és szorongás váltakozott bennem, tudniillik véres harcokról is hallottam. A politikai változás milyenségére azokból a nevekből következtettem, amelyeket ismertem, de a teljes otthoni átalakulás mélysége és irányultsága ettől még nem bontakozott ki előttem, csupán a vágy erősödött bennem, hogy haza kell mennem.

– Bolgár vendéglátóim, főként némely ifjú kollegám tartóztatni akart, végül azonban megértették, hogy nem maradhatok. Annál inkább, mert arról senki sem tudott egyértelmű felvilágosítást adni, hogy maradásom esetén mi történne velem? így hát elbúcsúztunk.

– Igazán kedvesek voltak. Mint a mesebeli, hosszú vándorútra indulót, minden szükségességgel bőségesen elláttak. Kaptam konzerveket, borokat meg olyanféle, vaddisznóból készült kolbászt, amivel ha most ráütnék ide, az Ön íróasztalára, eltörne az asztal. Egyik ifjú pályatársam verset is írt utazásomról, amelyikben úgy szerepeltem, akár az a hős, aki elindul, hogy levágja a hétfejű sárkánynak mind a hét fejét. Akkorra már hivatalosan is elismerték, hogy Magyarországon ellenforradalom van, amely a szocializmus ellen irányul, s amelyet ilyen módon ellenségesen kell a bolgár népnek szemlélni, hasonlóan ahhoz, ahogyan a többi szocialista testvérország kormányai szemlélték és szemléltették polgáraikkal.

6.

– Hazafelé vonaton utaztam. Ezt még Budapesten így terveztem, s egyáltalán nem a vonat miatt, amin már sokszor ültem, hanem a lehetőség okán, hogy Jugoszláviát homlokmagasságban látva átszelhetem.

– Nos, hogy jobban megértessem Önnel magam, itt megint egy politikával össze-

függő kitérőt kell tennem, de ígérem, hogy ezt igazán csak a lehető legnagyobb mértékig vázlatosan teszem.

– Bizonyosan Ön által is jól ismert az az emberi beidegződés, amely szerint az eretneket vétkesebbnek tartja, mint az eredendő bűnöst. A Mr. Tito által vezetett Jugoszlávia pedig az eretnekség minden ismervét magán hordta. Rútul szembefordult a szocialista világtábor, elsősorban a Szovjetunió eszméivel és gyakorlatával, s árulóként a kapitalista világ hatalmasainak láncos kutyája lett, állandóan csaholt, vicsorgott és leste, hogy mikor engedik el gazdáit a láncról, és mikor ugorhat a szocialista világ torkának. Mindezt nem saját véleményként mondom, hanem az akkori szocialista politikai vezetők nézeteit idézem, amely nézetek azonban tagadhatatlanul befolyásolták az én vélekedésem alakulását is. Ámde Mr. Sztálin halála után, vagyis 1953 után ez az általános ítélkezés módosult Jugoszláviával kapcsolatban. Igen halkán bár, de itt-ott rebesgetni kezdték, hogy a dolog... talán egy kicsit másként van, mint azt korábban tudni véltük ...

Az én első külföldi utazásom idején, tehát 1956-ban pedig már annyira megenyhült az ellenséges érzület a déli határainkon élő szomszédaink iránt, hogy én például Jugoszláviát átszelő vonatjegyet vásárolhattam. Egymás nyakába ugyan még nem borultunk, de körvonalazódtak a törekvések, hogy jószomszédi viszony alakuljon ki Jugoszlávia és Magyarország között, s a lehetséges mértékig tisztázódjanak a korábbi félreértések.

– Mindezek ellenére azonban Jugoszlávia továbbra is különös hely maradt a közítélkezés szerint. Jó, jó, elhisszük, hogy tévedtünk, amikor úgy hittük, hogy szőröstül-bőröstül kapitalista lett, de azért nem is eléggé szocialista. Voltaképpen akkorhat: milyen?

– Erre a kérdésre akartam én is keresni a választ, amikor megragadtam az alkalmat, hogy legalább vonatablakból szíjjelláthassak az olyannyit átkozott és korábban hermetikusan elzárt világban. Hiszen valamikor sokkal nagyobb volt az ellenségeskedés a szocialista világtábor és Jugoszlávia között, mint mondjuk – erről talán Ön is tud valamit –, Pakisztán és India között bármikor is. Fegyveres harcba ugyan nem keveredtünk egymással, de az eszmei ellentét sokkal nagyobb volt közöttünk, mint a hajdan India részét képező pakisztáni világ és az Önök világa között. S motiválta kíváncsiságomat az is, hogy az embert mindig jobban vonzza az, ami tiltott, mint ami engedélyezett.

– Témánktól teljesen függetlenül jegyzem meg, hogy soha nem tapasztalt módon jó hatással van rám ez a whisky. Szinte markolhatóan valóságnak érzem, hogy tisztul tőle az agyam, frissül az emlékezetem. Milyen márka is ez? Ahhá!... Persze, hogy jólesik, hiszen ez a legdrágább fajta, már amennyire én járatos vagyok effélékben. Nem tudok ellenállni az ajánlatának, és csakugyan leeresztek még egy kortyot. Ígérem, hozok magának egy ugyanilyet, de igyék velem legalább egy molekulányit. Van egy olyan magyar közmondás, hogy ökörszik magában ... Elnézést, ezt nem durvaságnak szántam, csupán idéztem egy mondatot úgy, ahogyan az a nép ajkán termett, és a nép mindig pontosan fejezi ki magát, és mindig a színtiszta igazat mondja ... *Cheers!* Egészségére!

– Tehát: irány Jugoszlávia, Bulgária felől. Na, amikor a határra értünk, már megérintett az első figyelemre érdemes jelenség.

– Tudja, a második világháború után a szocialista országok olyan tisztelettel tekintettek a Szovjetunióra, hogy másolni próbálták, amiben csak lehetett. Így például a katonai egyenruhák is a legtöbb szocialista országban megszólalásig hasonlítottak a szovjet katonai egyenruhákhoz. Ez valami afféle jelenség volt, mint amikor a sznob alantasan imád alantas dolgokat. Ennek az ájtatos imádatnak lett aztán – egyebek mellett – a következménye, amit 1956-tal kapcsolatban említettem. Megfigyeltem ugyanis,

hogy a fellobbanó gyűlöletek gyakran kizárólagos jelei korábban létezett, lobogó szerelmeknek... A jugoszláv határőrök egészen mások voltak, mint például a bolgárok, vagy a magyarok. S nem is annyira az lepett meg, hogy a szabásmintát illetően különbözött a ruhájuk, de különbözött a modoruk is.

– Mit mondjak, hogy ezt kellőképpen érzékeltessem?... Gondoljon arra, hogy mi a különbség itt, Indiában egy tanulatlan és egy tanult ember között. A viselkedésük között. Vagy... ne, ez nem elég hiteles vetülete annak, amit átéltem. Gondoljon inkább arra a nagy darab férfiúra, aki itt ül az Ön várójában portási vagy, tudom is én, milyen minőségben. Gondoljon órá és önmagára, s próbálja felmérni a különbséget... Hát: körülbelül ekkora volt a bolgár és a jugoszláv határőrök közötti különbség. Távolság áll tőlem, hogy bántsam bolgár barátainkat, mert a mi határőreink is hozzájuk hasonlóak voltak, s mivel ezt a darabosságot, rossz modort már otthon is bőven megtapasztaltam nemcsak a határőröknél, de bárhol, ahol hivatalos személyekkel akadt dolgom – ezért meredt nagyra a szemem, amikor a csinosan öltözött és csiszolt viselkedésű jugoszláv határőrökkel összeakadtam.

– Ami talán leginkább megragadott, az a fesztelenségük volt. Ez ugyebár sokféleképpen érthető, mert fesztelenség az is, ha valaki nyegle, vagy egyenesen szemtelen, itt azonban másról volt szó. Ezek úgy voltak fesztelenek, ahogyan a szabad ember az, a szolgálóhoz képest. És megint hadd utaljak az előszobában ülő óriásra, aki nyilván elég jó fizetést kap Öntől ahhoz, hogy rendesen táplálkozzék és öltözzék, s bizonyára úgy választotta ide annak idején, hogy jó modorral is rendelkezzen, hiszen előkelő páciensei vele kerülnek először kapcsolatba, amikor ide belépnek, s egyáltalán nem mindegy, hogy ez a kapcsolat milyen benyomást kelt bennük. Szóval ez a Cerberus itt, az Ön várójában udvarias, előzékeny, tapintatos, ezt magam is igazolhatom, ugyanakkor – s ez mondandóm veleje! – mégis szolgál! Szolga voltából következik udvariassága, amit azzal is behelyettesíthetek, hogy: alázatossága. Ez az, látja, ami nem érződött a jugoszláv határőrökön. Higgycsém: az ilyesmihez titokzatos érzékem van s azonnal meg is fogalmazódott bennem a szocialista valóság szempontjából ideológiai eltéréseidnek minősíthető felismerés: ezek itt egy szabad ország szabad polgárai! Ezeket nem feltétlen megbízhatóságuk, vak engedelmességre utaló készségük, nem paraszti vagy munkás származásuk alapján választották ide, hanem kizárólag a feladat jó ellátására való, szakmai alkalmasságuk alapján.

– Amikor ezekről az emlékeimről beszélek, ne feledje, amire már utaltam: először nyithattam rá akkor a szemem a saját hazámon kívüli világokra, vagyis úgyszólván tudatlan gyermekként csodálkoztam rá azelőtt nem látott látványokra, amint feltehetően Ön is vallja azt a pszichológiai megállapítást, amely szerint a gyermek a legjobb megfigyelő – hát minden úgy áll előttem, akárha most történe. Ugyanakkor hadd hívjam fel a figyelmét arra, hogy a gyermek nemcsak jó megfigyelő, hanem tudatlan is, és ez nagy veszély egy felnőtt esetében... Az emberek általában tudatlanságból követik el bűneik felét, amint erre az én esetemben is találhatunk majd példát.

– Azt ígértem, rövidre fogom ezt a kitérőt, de Önnek ugyebár az a célja, hogy minél jobban megismerjen, s bár az én munkakörömben hazudni olykor a legszentebb kötelesség, önmagam alapos bemutatásához nélkülözhetetlen ez a bőbeszédűség. Ha ugyanis Mr. Nathnek van valami igaza abban, hogy rendezni kellene szellemi háztartásomat az ön segítségével, akkor ehhez a rendezéshez elengedhetetlenek megpenészedt emlékeim és gondolataim is, mert ezekkel vagyok az, aki vagyok... Na, gurítsunk le még pár kortyot! Maximum az történhet, hogy agyoniszom magamat, és meghalok. Ne örüljön azonban előre, mert ha meghalok, akkor még többet beszélek, ugyanis akkor majd a mostaninál sokkal többet tudok... Phüüü! De jólesett! Lehet, hogy ezért a lendületes italozásért haragudni fogok majd magamra, de ne féltsen önmagamtól

nagyon, mert legritkább ember az, aki nem bocsát meg önmagának ... Hi-hi... Remélem, osztja ezt a megállapításomat, mert ez tök igaz!

– Nem szállók vitába önmagammal és elismerem, hogy amit mondtam, az igaz; viszont az is igaz, hogy az ember nem az igazság által él, hanem az emlékezet által, ezt bárki másnál is megfigyelheti, tehát vissza az emlékekhez!

– Előbb azonban valami másról. Bizonyára emlékszik még arra, amint beszélgetésünk elején előadtam valamit abból, amit az én hazámban évtizedek óta zajló kádermunkának neveztem. Magyarra, azaz: angolra fordítva ez azt a metódust jelzi, ahogyan szocialista keretek között kiválogatják, azután egy felfelé ívelő pályán útnak indítják az embereket. S ácsi! Amint már céloztam rá, ez nem azonos azzal, amit Ön karriernek ismer, lévén, hogy aki befut egy karrierutat, az ugyebár célt tűz maga elé, aztán legjobb képességeit működésbe hozva, erejét nem kímélve küzd a világ ellen, illetve az akadályok ellen, amelyeket legyőzve a céljához érhet. Eléri-e a célját, vagy sem – az aztán már esztől, erejétől és szerencsésjétől függ. Aki elbukik, az vagy nem elég tehetséges, vagy nagyon szembe kapta a szelet. Mindenesetre: valóságos viszonyok között mérettetik meg, birkózva olykor váratlanul előbukkanó akadályokkal, saját gyöngeségeivel, avagy éppen azokkal, akik hozzá hasonlóan indultak útnak.

– Az úgynevezett káderrel azonban egészen más a helyzet! Az ő esetében semmi más nem fontos, csak az, hogy alkalmas eszköz-e azoknak a kezében, azoknak az olykor áttételes szolgálatában, akik őt kiválasztották. Az én kiválasztásom idején az volt a leginkább uralkodó ideológiai feltétel, hogy a kiválasztandó munkás vagy paraszt legyen. Nyilván a Szovjetunióból szerzett ismeretek birtokában, ugyanis ezek látszottak leginkább alkalmasnak arra, hogy eszköz-emberekké legyenek. Azt mondtam az imént, hogy az ember nem igazság által, hanem emlékezet által él, és ezt most kiegészítem azzal, hogy emlékezet viszont nem létezhet jelen nélkül. Kell a most, hogy emlékezhessek, kell ez a jelenvalóság itt, az Ön íróasztala mellett, hogy innen, mint valami fix pontról visszaláthassak. Ámde azért is kell ez a jelen, mert a holnap mindig ma kezdődik, tehát a jövőmet is innen láthatom igazán, az Ön íróasztala mellől, azaz a nagybetűs Jelenből. S hogy milyen lesz ez a jövő? ... Na, erről később. Most vissza, a múlthoz.

– Azért, hogy lássa: ezekről az ügyekről szólva mennyire magamról is beszélek, nem tagadom le, hogy tízezer kilométernyire és negyven évnire innen, a már említett faluban, Püspökladányban én is úgy választódtam ki, mint a többi sok ezer. Paraszti származású voltam, és egy szüzlány módjára hittem kiválasztóimban és a szocialista eszmében. Azaz: hittem valamiben, amiről nem tudtam, hogy micsoda. Tudja, az emberek hinni szoktak azokban a dolgokban, amiket csak magasztalni hallanak – vitatni soha. Különben is azt mondogatták, hogy nem kell minden részletében tudnom a dolgokat, mert vannak, akik tudják helyettem, s eljön az idő, amikor én is megtudom, addig pedig higgyem el, hogy nemcsak a tudásban, hanem a tudás megszerzésében is óriási boldogság rejlik, csak figyeljek, csak tanuljak és higgyek abban, kizárólag abban, amiről meg akarnak győzni, ugyanis nem sok eszme kell, hanem egyetlen szilárd meggyőződés. Akkor még nem tudtam, hogy akinek nagyon szilárd meggyőződése van, az könnyen üldözővé válik, s azt sem tudtam, hogy az üldözőt is előbb-utóbb üldözik. Nem ismertem a félelmet, s nem tudtam, hogy a félelemtől kell a legjobban félni!

– Nevelődtem és emelkedtem, akár a többi hozzám hasonló. S láttam azokat, akik velem együtt indulva kész káderekké lettek, egyszersmind készek az eszmei elkötelezettség jegyében arra, hogy szadisták, aljasok, totálisan erkölcstelenek, hazugok, tolvajok, egyszóval: mindenre kész gonosztevők legyenek egy szépnek érzett eszme jegyében, nem tudván és meg nem értvén, hogy mindig az erőszak valósítja meg a legszebb eszméket is. Egy genetikai törvény és a kiválasztok tévedése folytán azonban én kétszeresen rosszabbul jártam a többinél, mert nekem természetes eszem és többféle jó

érzekem, egyebek mellett erkölcsi érzékem is volt, s mindezek révén kezdtem felismerni, hogy az a Paradicsom, amelyben élek és másokat is éltetni akarok mindenáron, az nem a magam választotta Paradicsom, hanem engem oda beűztek, és száműzhetnek valakit akár a Paradicsomba is, az ott is száműzöttnek érzi magát. Minden erőmmel törekedtem, hogy haladjak a többiekkel a kijelölt úton, a kijelölt irányba, és haladtam is valamit, amennyiben haladásnak nevezhetjük az ostobaság csökkenését. Igen raffinált jelenség volt ez, mert kettős értelemben kell felfogni a haladásomat. Egyrészt növeltem a látszatot, mintha idomulnék az idomítok idomításához, másrészt mindinkább növekedtek kínjaim a derengő felismerések nyomán. S hiába próbálkoztam ez ellen küzdeni – nem sikerült! ... Elnézést, amiért az asztalára ütöttem, de képtelen vagyok fékezni az indulataimat ...

– Szóval, nem sikerült a terv, hogy elhülyítsenek; nem tudtam legyőzni magamban a mindinkább ágaskodó, kíváncsiskodó, ráismerő, aztán önemésztő hajlandóságomat, nem voltam képes elporlasztani maradék értelmemet, amelynek átkos működése, lám, az örület szélére kergetett. Ide, az Ön rendelőjébe kergetett!

– Nem, nem, ne aggódjon ... Kicsi türelmét kérem, és összeszedem magam ... Hát nem iszonyú, ahogy itt görnyedek, ahogy remegő szájszéjjel próbálom elfojtani feltörő sírógörcsömet, ami nemrégiben három napig gyötört egyfolytában, s akkor hívta szegény feleségem Mr. Nathot, de hát mit segíthetett volna rajtam egy sebész, ha csak a torkomat el nem vágja? Kértem is rá, és mondtam is neki, hogy ha ő nem teszi meg, akkor megteszem én ... Nem először történt, hogy úgy éreztem akkor: igazán meg kellene tennem, s bár Ön még nyilván soha nem került hasonló helyzetbe, de talán hasznát veszi mint pszichológus, ha megmondom: az öngyilkosság tervezett gondolata igen erős vigasz lehet olykor.

– Szóval, semmit nem tehetett Mr. Nath, mint azt ajánlotta, hogy jöjjenek el Önhöz, és most itt vagyok, de percig sem hiszem, hogy segíthet. Csak az lehetne a segítség, ha mindent el tudna felejtetni velem, ha kioperálná agyamból az értelmet, amely fáj, lüktet és villózik, akár egy kikötői reflektor, és pillanatonként újra meg újra bevilágítja azt a nyomorúságos vergődést, amit sorsom nagyobbik részének mondhatok ... Tudja, azért beszélek ilyen felgyorsultan és folyamatosan, mert akkor talán nem sírok, csak a könnyem folyik, azt meg letörlöm, azt meg el kell viselnie, aminthogy ezt az Ön számára mindedig nyilván példátlan kóresetet végig kell hallgatnia, akár érdeklő, akár nem, akár untatja, akár nem. Engem is untat az egész világ, és tudom, hogy a világ is un engem, de hát egy időre össze vagyunk zárva. Végig kell a mondókámat hallgatnia, mert fizetek érte, és ha bizonygatná sem hinném, hogy közönnnyel tekint a pénzre, mert csak tökfes ember dolgozik másért, mint a pénzért. Ön pedig ráadásul intelligensnek látszik, aki azt a költői képet is megérti, hogy a trónjától foszt meg egy királyt mindenki, aki megveti a pénzt. A pénz ugyanis boldogít, s még az a haszna is megvan, hogy segít megtartani a tisztesség útján.

– Kérem tehát, maradjon nyugton, és várja meg, amíg én is megnyugszom. Ne akarjon rajtam segíteni, mert a magam gyógyítására csak magam vagyok képes. Önnek csak az a dolga, hogy meghallgasson a pénzemért.

7.

– Nem is kértem engedélyt látja, hanem csak rágyújtottam. Amint korábban mondtam: a nikotin nyugtat. Na, és ez az ital? Nézze, alig tudtam levenni a számról az üve-

get! Érdekes, hogy máskor jóval kevesebb is megárt, most meg egyre józanabb leszek tőle, és főképpen ez is csillapít. Tudja, milyen ötletem támadt? Tekintsük úgy ezt az üveget, mint ami az enyém, és úgy kínálom belőle, mint a sajátomból. Ígérem, hogy hozok majd ugyanilyet, s hihet az ígéretemben. Legyen a vendégem és ne sajnálja magától! Tudom, hogy szeretik az indiaiak, és még az Önhöz hasonlóan tehetős emberek is nehezen jutnak hozzá, mert ostoba törvény tiltja a forgalmazását, ezért valószínűleg Ön is titokban vásárolja, magamfajta diplomatától. Nem bántó éllel szólok erről, mert nagyon is megértem, ha szeretik az indiaiak, hiszen rogyásig itták ezt itt az angolok is, és vedelik a manapság itt lábatlankodó, egyéb nációkhoz tartozó diplomaták is. Állítólag jó védekezés a klíma ártalmai ellen. De ahogy most érzékelem, jó védekezés általában mindenfajta gyöngeség, továbbá a bolsevizmus ártalmai ellen is... Ne akarjon csöndesíteni, mert most már belelendültem! Nem kívánok fölöslegesen hősködni, mert szerintem hősnek lenni a legrövidebb lejáratú foglalkozás és iménti halálvágyam ellenére, még sok tennivalóm van ezen a Glóbuszon. És ez a Glóbusz nem áll meg attól a forgásában, ha olyanokat mondok, amelyeneket hallgatni is veszélyes.

– Szó sincs róla, hogy nekem valami gyógyszert próbáljon adni. Semmi bajom, és mégcsak fáradt sem vagyok, sőt: szeretném, ha Ön nyugton maradna végre, és hallgatná a folytatását annak, amit elkezdtem.

– Hol is hagytam abba? Ja, igen! Jugoszláviában vagyunk tehát, ahol a határőrök látványa és viselkedése egy számomra addig ismeretlen világ fuvallatát hozta. Azóta persze tudom, hogy alapos tévedés volt részemről a jugoszláviai állapotok felértékelése, de hát abban az időben ahhoz az emberhez hasonlítottam, aki nem tudja, mit keres, ezért azt sem tudja: mi az, amit talál. Addigi életemben szerzett ismereteimhez képest kellemesek voltak első benyomásaim.

– Ezeknek a benyomásoknak az értékéből aztán levont valamit, hogy miután átnéztek az útleveletem, nem adták vissza. Igaz viszont, hogy továbbra is udvariasak maradtak és mosolyogtak, amikor otthagytak a kupéban. Nem értettem útlevelem elvételének a célját, de azért nem is nyugtalankodtam nagyon, mert a kezdeti jelekből következően bizalommal voltam irántuk, azonkívül robogott velem a vonat Belgrád felé – robogtam hazafelé.

– Belgrádba érve aztán megjelent a határőr, aki elvette az útleveletem, és intett, hogy kövessem. Az állomás egyik irodájába mentünk, ahol a határőr átadta az útleveletem egy hivatalnoknak, aki – miután beletekintett az okmányba – magyarul közölte, hogy két lehetőség között választhatok: vagy itt maradok Belgrádban, s ez esetben ideiglenes tartózkodási engedélyt kapok, amivel hetente jelentkeznem kell a rendőrségen, vagy tovább utazhatok, hiszen érvényes a jegyem, de Magyarországra nem léphetek át, mert jugoszláv oldalon lezárták a határt. A Magyarországról tömegesen menekülőket átengedik ugyan, de egy lágerbe zárják, ahol addig kell várniuk, amíg valamilyen döntés nem születik a további sorsukról.

– Naná, hogy az előző lehetőséget választottam! Nemcsak a hallomásokból ismert lágerélet riasztott, hanem vonzott a vágy, hogy megismerjem Belgrádot, és általában vonzott a kaland felkínálkozó lehetősége. Megvallottam a magyarul beszélő katonai vagy rendőri személynek, hogy jelenleg ugyan vékony a bukszám, de – hazudtam – ismerőseim vannak Belgrádban, s azok majd gondoskodnak rólam. Minthogy azonban már esteledett, arra kértem, adjon egy olcsó szállodacímet, ahonnan aztán holnap ismerőseimhez indulok.

– Mivel ő is végig barátságos volt, megköszöntem az ideiglenes cédulát meg a szállodacímet, és megajándékoztam egy üveg bolgár borral, meg egy rághatatlanul kemény kolbászdarabbal, elsősorban arra gondolva titokban, hogy könnyítek málhámon, – kido-

bálom a fölösleges terheket a léghajómból, mert bár szédültem a soha nem érzett szabadság mámorától, még magasabbra akartam szállni.

– Elgyalogoltam a fogadóhoz, ami nem volt más, mint egy kimustrált folyami hajó a Dunán, s a kapitánynak – vagy portásnak? – előre kifizettem az éjszakát, s ezzel tovább könnyítettem helyzetemen, mert egyetlen fillérem sem maradt.

– Kétszemélyes kabinba kalauzolt a kalauz, amely kabinban már ott gubbasztott egy fiatalember, akitől – akkor még gyér angol tudásomra hagyatkozva – megtudtam, hogy amerikai világutazó, és éppen hazatérőben van. Fényképeket mutatott, amelyek mindenikén ő volt, amint kézen áll egy torony tetején Malájföldön, vagy a Himalája egyik meredek szirtfokán. Az volt a terve, hogy ezeket otthon eladja, és a bevételből cukorkaüzletet nyit. E sajátos életcél iránti vonzalmának a bizonyosságaként addig erőlködött, amíg elfogadtam tőle néhány szem cukrot, amit fegyverként is használható vaddisznókolbásszal vizionoztam.

– Azzal a tudattal hagytam el reggel a kabinomat, hogy most aztán olyan szabad vagyok, amilyen még soha. Rejtett gondolataimban ugyanis már akkor érett volt a meggyőződés, hogy ott a haza, ahol a szabadság és viszont, de erről majd még mondok mást is. Most csak annyit, hogy elindultam a bizonytalanba, amely bizonytalanról jó tudnunk, hogy az esetek többségében a bizonyosság anyja ...

– Ha csakugyan elutasít, és nem kér többet, akkor nem lötyögtetem itt ezt a kicsit az üveg fenekén, hanem ... Jesszusom! Elfogyott az egész üveg? Na, azért még maradt annyi, amin osztozhatunk.

– Nagyon kérem, tegye meg, hogy iszik velem csöppecskét. Csak annyit, ami szimbólumjelleggel bír... Tudom, hogy az angol nyelvben ismeretlen a tegeződés, én mégis szeretném, ha összetegeződnénk. Bizarr gondolat, és méltán ütközik meg rajta, Mr. Dass, de hát úgy látszik, Ön mértékletesebb az ivásban, mint én. Ez azonban nem tesz nekem, hiszen ismeri a szabályt, amely szerint mások jó példája mindig nagyon bosszantó. Kérem, hogy ne bosszantson fel, mert akkor kiabálni kezdek, holott az nagyon méltatlan lenne hozzám, és nehezítené együttműködésünket. Szerintem egyetlen ordításnak van létjogosultsága, és pedig a diadalordításnak, amire azonban jelenleg nincs okom. Inkább dühös vagyok magamra, és ilyenkor mindig azt a szabályt érvényesítem, hogy számolok négyig, ha pedig még dühösebb vagyok, akkor káromkodom, de Ön előtt nem akarom ezt a modortalanságot művelni, s különben sem érthetném meg vele magam, lévén, hogy a magyar káromkodás olyan nyelvi lelemények bravúrja, amit semmilyen más nyelvre nem lehet lefordítani, legkevésbé talán éppen angolra.

– Noha keserű is, meg dühös is vagyok, ezzel együtt jó is a kedvem, ami bizonyára abból is táplálkozik, hogy egyre jobban érzem magam az Ön társaságában. Azt mondják: az érzelem a tettek legnagyobb mozgatója s én – anélkül, hogy hízelegni akarnék – pillanatnyi érzéseim szerint, bármit megtennék Önért, mert olyan embernek érzem, akire szükségem van. Általában az embernek semmire nincs nagyobb szüksége, mint egy másik emberre, de kevesen tudják.

– Szóval, akik tegező viszonyban vannak, úgy mondják egymásnak magyarul, hogy: *szervusz*. Tehát: *szervusz!* Arra gondolj, amikor ezt mondod, hogy a testvéred vagyok. Vér szerint persze nem, de lélekben igen, s ha nem vallód is, legalább átmenetileg fogadd el tőlem azt az igazságot, hogy a lélek szava értékesebb, mint a vér szava! ... Ezt a lehelleltyit idd meg csupán. Mi magyarok úgy szoktuk, hogy össze is ütjük poharainkat, azután összeölelkezünk, esetleg a szlávoktól eltanult módon csókolódzunk is, de ettől most eltekintek. Na, csin-csin! Fogadj el a testvérednek. Igyunk brúdert! ... Így, így látod. Tudsz te, ha akarsz ... Klassz pali vagy, Mr. Kisöcsém! Kösz.

– Folytatva, amit az előbb abbahagytam, elindultam tehát a szállodából s a járóke-

lőktől tudakozódva eljutottam az úgynevezett Terázijára, egy nagy térre – ami akkor s talán azóta is – Belgrád idegenforgalmi központja. Egymást érték a vendéglők, eszpresszók, amely utóbbi vendéglátó műfajból itt, Delhiben talán kettőt-hármat, ha látsz, és mit ad Isten? – az egyik presszó ablakán benézve, odabent láttam két budapesti kollegámat, mégpedig Mr. Béla Gádort és Mr. Tibor Tonczot.

– Túlzás lenne azt állítanom, hogy valami közvetlen és egyenrangú kollegalitásban éltünk volna otthon, mert a szerkesztőségek hierarchiáján belüli rangjuk jóval nagyobb volt az enyémnél. Én csak olvasószerkesztő voltam a hetilapomnál – ha kíváncsi vagy rá: mi az, majd elmondom később – Mr. Gádor viszont főszerkesztője volt az akkor legnépszerűbb, azaz: egyetlen magyar vicclapnak, amit úgy hívtak, és ma is úgy hívnak, hogy *Ludas Matyi*. Jó kétszáz évvel ezelőtt élt egy Mr. Mihály Fazekas nevű magyar költő, aki derűt fakasztóan leírta az ifjú Mr. Matyi Ludas nevű szegénylegény csalafintaságait, amelyek során háromszor is túljárt egy Mr. Döbrögi nevű földesúr eszén. A második világháború utáni időszakban szocialista ideológusaink ezt az eseményt úgy magyarázták, hogy Mr. Ludas korabeli osztályharcosként győzedelmeskedett, s az ő emléke előtti tisztelgés gyanánt választották nevét a magyar vicclap címéül.

– Egyszóval sem egyenrangúak, sem közeli barátok nem voltunk, de ott, a hazátlanságban, a bizonytalanságban sokkal közelebb levőknek éreztük magunkat, mintha otthon futunk össze egy hétköznapon, ezért amikor bementem a presszóba és asztalukhoz léptem, roppant módon megörültek nekem, s Mr. Gádor azonnal hellyel kínált, és leintett, hogy ne mutatkozzam be, ne magyarázkodjak, hiszen ő olvasta néhány írástomat, és személyesen is találkoztunk már. Arról kezdtek inkább faggatni, hogy mi újság otthon?

– Elmondtam, hogy én is erre lennék kíváncsi, és elmondtam, ami az előző hetekben történt velem s azt is, hogy nagyon aggódom. Természetesen a magyar jövőéért is aggódom, de az is tény, hogy személyes helyzetem sem rózsás.

– Mr. Tibor Toncz rangja ugyan kisebb volt az enyémnél, viszont nagyapám lehetett volna, s karikatúrái nyomán jóval nagyobb volt a hírneve is az enyémnél, s bár morcosabb alkat volt Mr. Gádornál, neki támadt az a humanitárius ötlete, hogy írjak vicceket, amiket ő illusztrál, s azt közöltem a *Ludas Matyi* testvérképében, a jugoszláviai JEZS-nél, amelynél ők ugyanolyan hivatalosan vendégeskedtek, mint én Bulgáriában, tehát megvan a kapcsolatuk és lehetőségük, hogy megvalósítsuk a fenti elképzelést.

– Valóban körmöltem néhány bárgyú adomát, amit Mr. Gádor addig javíthatott, amíg elfogadhatóvá tette, Mr. Toncz pedig valóban mellékelte hozzá illusztrációkat, valóban közölték is a JEZS-ben és busás honoráriumokat kaptam. Ráadásul az említett két úr meghívása még további két hétre szólt, szép napidíjat és teljes ellátást kaptak, s így kezdetben annyi kölcsönpénzt adtak, amennyiből kényelmesen fedezhettem szállásomat és ételmezeimet.

– Máskülönbén sok magyar volt akkor Belgrádban. Turisták, rokonlátogatók, művészi, meg sporteseményekre érkezettek, akik mind ottrekedtek, várva az események alakulását és érlelgetve elszánásaikat, hogy hazafelé igyekezzenek-e, vagy menjenek világgá? Sokan az utóbbi mellett döntöttek, hiszen korábban börtönnek érezték Magyarországot, ahonnan tilos volt idegen, pláne ellenségesnek mondott országokba utazni, s ezt az alkalmat most úgyszólván tálcán kínálta az élet. Voltak, akik politikai ellenérzéseik miatt kívántak hátat fordítani a hazájukban uralkodó állapotoknak, mások egyszerűen a jobb anyagi lét reményében törekedtek úgynevezett kapitalista országokba. S nem vethetem meg őket, mert bár Ézsaut, az általam valószínűleg ismeretlen bibliai férfiút megvetették, amiért eladta elsőszülöttségi jogát egy tál lencséért, de az

eddig senkinek sem jutott eszébe, hogy hátha nagyon éhes volt...

– Hamarosan kitűnt, hogy a Belgrádban rekedt magyarok jóval többet tudnak az otthoni eseményekről, mint én. A jugoszláv újságok bőven és hitelesnek tetszően írták le a Magyarországi zűrzavart, azaz: a Mr. Lenin szerinti rendet, mint az például Bulgáriában történt, hozták a híreket a határzár ellenére frissen átszököttek, de mindenekelőtt könnyedén lehetett rádiót hallgatni, ami mégiscsak a leghitelesebb forrás volt. Megtudtam, hogy elsősorban a nyugati határon özönlenek az országból az emberek, az általad is látott Bécs irányába, de sokan jöttek Jugoszláviába is, mert innen is könnyen juthattak tovább, a vágyott nyugati országok felé. Az első napokban igen barátságosan és engedékenyen viselkedett a jugoszláv kormány az odamenekülő magyarokkal, s amint Mr. Gádor elmondta, csak akkor lettek bizalmatlanok, és zárták le a maguk oldalán a határt, amikor a magyar forradalmi hangzavarba nacionalista megirredenta jelszavak is vegyültek. Ennek a megértéséhez tudnod kell, hogy az első világháború után feldarabolták Magyarországot a nagyhatalmak, illetve, hagyták, hogy a szomszédos országok akkorákat haraphassanak le belőle, amekkorára kitáthatták a szájukat. A második világháború után ugyanez ismétlődött, s természetesen sokan voltak Magyarországon, akiknek ez nem tetszett, és propagandát is fejtettek ki azért, hogy minél több ember háborogjon miatta, vagyis követelje, hogy vissza kell szerezni az elrabolt országrészeket. A „rabló” szomszédok persze ezt ellenezték, s így a kölcsönös ellenségeskedés, gyűlölködés állandósult, amelyben a meztelen érdekeket fennköltnek mondott, de igen alantas jelszavakba, érvelésekbe öltöztették, amelyek legarcpirítőbb változata annak firtatása, hogy melyik nemzet alacsonyabb vagy magasabb rendű, és ezen a címen miért érdemel eleve többet, vagy kevesebbet. Ezzel a jelenséggel te is találkozhatasz a saját országodban, és föllelheted a világon mindenütt. Gyakran gondolok rá, hogy akkor lesz igazán boldog a világ, ha a népek majd kozmopoliták lesznek benne ...

– Minthogy annak idején Jugoszláviának is jutott egy darab Magyarország, amit most a zajból kihallatszóan egyesek próbáltak visszakövetelni, hát Mr. Tito feldühödött, és lezáratta a határt.

– Hé! Mr. Dass! Ne bóbiskolj itt nekem az én zsebemre! Ne aludj el, mert mindjárt Mr. Sevarnadzéhoz érünk, s akkor kezedbe kaphatod a rejtvény kulcsát, amivel kinyithatod a koponyámat és beleláthatsz. Ülj egyenesebben! Úgy, ni! Ja, hogy nem aludtál? Akkor elnézést. Nem tudhattam, hogy te akkor figyelsz legjobban, amikor ez a legkevésbé látszik ... Bocs, Mr. Miszterem. Akkor folytatom.

– Szóval kezdett jól alakulni a sorsom Belgrádban. Baráti kölcsönt kaptam, pénzt kerestem, és pedig nemcsak bágyadt humoreszkjeimmel, hanem sakk tudásommal is, ami pedig nem létezik.

– Volt közöttünk egy magyar származású, de nemzetközi rangú sakk-nagymester, bizonyos Mr. Szabó, aki meghívásra érkezett Belgrádba, hogy megmérkőzzék ottani nagyokkal. Különféle mérkőzései közé beiktattak egy szimultán játékot is, ahol harminc sakkozó ellen küzdött egyszerre. Korábban már összeismertetett bennünket Mr. Gádor, és Mr. Szabó ismerte áldatlan anyagi körülményeimet, amelyekről én tájékoztattam. Általában annál többet siránkoztam anyagi gondjaimról ottrekedt honfitársaimnak, mennél jobban ment a sorom. Ott, hogy átélhettem az egyéni szabadság mámorát, nemcsak azok az értékek jöttek napvilágra tulajdonságaim közül, amelyeket otthon elnyomtak, hanem olyanok is, olyan ártalmasak és szégyellnivalók, amelyek létezéséről korábban magam sem tudtam. Az eszemmel persze mindig tudtam, hogy a nyíltság, a jóság az egyetlen befektetés, amely hosszú távon kifizetődik, és azt is tudtam, hogy nem az a jó ember, aki jókat cselekszik, hanem aki nem tud rosszat cselekedni, de hát az eszem fölé nőttek rejtett ösztöneim, például az a hajlandóságom, hogy olyan ember-

ré lettem, akár a disznó, aki akkor is vályúba dugja a fejét, ha már degeszre ette magát. Nem arra törekedtem, hogy szemérmesen takargassam sebeimet, inkább festett vérzéseket is mutogattam, hogy sajnáljanak. S mindez külön élvezetet is okozott az általa nyert anyagi előnyök mellett, mégpedig abból a gyarlóságból következően, hogy az emberek többségének gyönyört okoz, ha nem annak látják, akik valójában.

– Szóval Mr. Szabó kitalálta, hogy a szimultán mérkőzésre nevezek be ellenfelei közé, s ehhez akkor is ragaszkodott, amikor töredelmesen megvallottam, hogy az alaplépéseken kívül alig konyítok valamit a sakkhoz. Be is ültem a hosszú asztalhoz a többi versenyző közé, aztán húzogatta a figurákat, miközben Mr. Szabó körbe-körbe sétált a tábláján mozgatva a bábukat mindaddig, míg valamennyi ellenfelét legyőzte, velem szemben viszont feladta a küzdelmet, ami nemcsak páratlan dicsőséget jelentett számomra, hanem komoly summát is. Azután pedig bajt, mert híre ment csillogó saktudásomnak, s alig tudtam elhárítani a meghívások áradatát.

– Megbocsásson Mr. Dass, de most felállók és mozgok egy kicsit. Ne, az istenért, ne ijedezzen! Csak nem képzeli, hogy támadni akarok, vagy efféle?! Én?! Önt?! Téged?! Higgye el, békésebb hangulatban vagyok, mint az a szent tehén, aki három napig áll az utcán ugyanazon a helyen, és ugyanarra a pontra néz, mert semmi mozgáshoz nincs ereje. Olyan fáradt vagyok, mint az, és olyan szent is, mert mostanra megtisztultam valamennyi bűnömtől. Fogd már fel bruderám, hogy nálam békésebb embert nem lehetsz föl ebben a pillanatban az egész világon! Ellenben ... figyelj csak. Mondj meg valamit, de őszintén. Ez a pasas itt az előszobádban, ez, ugye, nemcsak azért van, hogy hajlongjon, ha egy páciens belép? Nem ártana figyelmeztetned, hogy ne hajoljon túlságosan mélyre, mert mennél mélyebbre hajol az ember, annál nehezebb felegyenesednie. Ezt azonban csak mellékesen jegyeztem meg. Amiért szóba hoztam, annak az az oka, hogy megfigyelésem szerint jönnek-mennek itt bentlakó ápoltak is... Felteszem, hogy ez a Mr. Bivaly rendet csinál közöttük, ha rakoncátlankodnak ... Cccc... Ne próbálj félrevezetni. Ez benne van az ő fizetésében ...

– Komolyan kérlek, maradj a helyeden. Csakis azért jövök feléd, mert legszívesebben csókot cuppantanék arra a rozsdafoltos homlokodra, de ... nem teszem. Félúton megállók, látod. Te is szeretnél felállni? Mozogni akarsz te is? Kérlek! Sétálgass nyugodtan. Megteheted, elvégre szabad országban élsz. Nem ajánlom azonban, hogy az ajtóhoz menj, és megpróbáld beszólítani az erőművészedet, mert hidd el, rosszul járna velem. Most bejelentem neked, hogy közel megyek hozzád, és ne hátrálj, mert csak a karomat akarom veled megtapintatni. Na! Mit szólsz a muszklimhoz? A vastagságától és a keménységétől meglepődtél, ugye, te szőke gyerek, aki olyan fekete vagy, akár a fekete holló?! Ismered azt a nótát, hogy te szőke gyerek? Úgy is szokták mondani, hogy te szőke gyerek ... Látod, milyen szamárságok, hát honnan ismerhetnéd? Magyarok között kellene ahhoz élned! Ott megtanulnál egyebeket is! Mert a magyaroktól nagyon sokat lehet tanulni! Nem azért mondom, de ha magyarok lennének a világ urai, egészen másképpen festenének a dolgok!

– Jajj, de imádom azt az olajos, fekete szemedet... Nem hiszel nekem? Nem hiszel a magyarok nagyságában? Úgy tűnhet neked, hogy bolondozok, és mi tagadás: valóban kezd a fejembe szállni az ital, mindamellettt komolyan beszélek. Ne múljon el anélkül az életed pajtás, hogy el nem látogatsz a Tisza partjára, és bele nem szagolsz a színtiszta magyar valóságba! Ti sokan vagytok itt Indiában, és nagy területet uraltok, de mi, magyarok, nálatok is különbek vagyunk. Miért, miért? Hát azért, mert magyarok vagyunk! Akinek ennyi magyarázat nem elég, azt lebunkózzuk! Ezt Mr. Nathnak is megmondtam, és elhitte. Meg is ígérte, hogy eljön Püspökladányba.

– Rövidke ideig azonban maradjunk még Belgrádban, ahol, amiként mondtam, fő-

leg igazi magyar és csavaros észjárásomnak köszönhetően pizszokul gyarapodtam anyagiakban. Az igazán nagy lökést ehhez az adta, hogy egyik újdonsült ismerős honfitársam használni akarta fényképezőgépet, és rájött, hogy nincsen benne film. Én is akkor jöttem rá. Olyan mérges lettem, hogy azonnal elvittem egy jugoszláviai Mr. Bizományoshoz, aki féláron meg is vette. Még így is annyi pénzhez jutottam, hogy beköltöztem a Moszkva nevű szállodába, ahol Mr. Gádorék is laktak és ott ismerkedtem össze Mr. Sevarnadzéval, azaz: valakivel, aki akkor úgy nézett ki, mint Mr. Sevarnadze és Mr. Én – most.

8.

– Ni csak, még van az üveg fenekén! Nem húzod ki? *Nicbt, nicht.* Akkor jöjjön mi hozzánk! Több kárt már nem tehet bennem.

– E-ehhh ... Na, nézzenek oda ... A végén még megborzongok. Jó, hogy nincs több, mert addig innék, míg belehalok. Ámbár, az is megoldás lenne, mert akkor már nem kellene meghalnom. A halott nem hal meg még egyszer. Pedig érdekes lenne, ha feltámadnék, aztán beszélhetnék róla neked. De az nem megy. A halál nem az élet része. A halált nem éli át az ember.

– Összehordok, látod, mindent, pedig ez a sok szó csak szélbe írott betű, rajz rohánzó hullámokon, amelyek hamar elillannak. Azért bízom benne, hogy megértesz, mert értelmesnek látszol, márpedig nem lehet értelmes, aki nem ért meg mást. Bírd hát még egy darabig, és hallgass.

– ... Jött a nagy fordulat november negyedikén. Most döbbenek rá, hogy mindaz, amit előadtam, összesen négy nap volt. Úgy látszik azonban: igaz a megfigyelés, amely szerint nemcsak a térben, az időben is vannak sivatagok, amelyek azonban csak felszínes pillantásra üresek, egyébként ott is vannak csodák, s az ember egyik legcsodálatosabb képessége a hit a csodában ...

– November negyedikén azt a hírt kaptuk, hogy előzönlötték a szovjetek Magyarországot. Ez a hír nagyon felkavarta a kedélyeket. Te, mit mondjak? Két nap alatt szétpriccelt a belgrádi magyarok jó része. Neki a nagyvilágnak! Ösztönösen érezték az emberek, hogy menekülniük kell, mert haza nem térhetnek, csak hódolattal, és nem akartak hódolni az ellenségnek. Talán jól is gondolták, mert azóta én is tudom, hogy az ellenséghez sem hódolat, sem könyörgés nem ér el. Vitte a hazáját mindenki a cipője talpán. A haza különben sem az, ahová visszatérünk; mindig csak az, ahonnan elindulunk.

– Mr. Gádor és Mr. Toncz összevesztek. Mr. Toncz magából kikelve kiabálta, hogy „Meleg tengert akarnak az oroszok! Meleg tengert akarnak az oroszok, és ide is bejönnek! Nem állnak meg az Adriáig! Gyerünk Nyugatra!”

– Mr. Gádor azt hangsúlyozta, hogy osztoznunk kell az otthon maradottak sorsában, és keresni kell a módot, hogy minél hamarabb visszajuthassunk Budapestre.

– Én merő bizonytalanság voltam. Korábban úgy zajlott az élet a Teraziján, hogy nyüzsgött, hangoskodott a magyar kolónia, de november negyediké után olyan csend lett, hogy a saját fületem hallottam. El is néptelenedtek a magyar beszédű hangos utcák, terek, eszpresszók, s engem is megérintett a vágy, hogy nekimenjek a világnak. Lám csak, itt is légüresnek látszó térbe érkeztem, és milyen életrevalóan feltaláltam magam! Csak az fogja az anyja szoknyáját, az ül a családi tűzhely tövében, aki fél a kudarctól. Erősítettem elhatározásomat egy valamikor agyamba tapadt Shakespeare-

idézettel, amely szerint „Ha százszor számkivet Anglia, / Én maradok halálig hű fia”. Ma már nem hat meg ilyesmi, bárha szépen hangzik. Az ilyesmi a legtöbb embernél üres beszéd, a beszédhez pedig nem kell ész, s nem kell tisztesség sem. Az ember mindig az ismerttől halad az ismeretlen felé, hát rá kell magamat bíznom a sorsra. A természetnek nincsen önmaga elé tűzött célja – miért akarnék én természetfölöttivé emelkedni? S ha szépek is a hazafiságról hangzó szólások, már az akkori tapasztalataim alapján tudtam, hogy esküt mindig esküszegők tesznek a legkönnyebben. Mi gátolhat abban, hogy ráfeküdjek sorsom hullámainak hátára, és ringattatom magam? S az enyéim, akik otthon vannak, meglesznek nélkülem, hiszen velem sem éltek jobban, mert a gond a kulcslyokon át is beoson, én pedig valósággal húztam családomra, és persze magamra is a bajt örökös belső tépelődéseimmel és ellentmondásos cselekedeteimmel. Jó ember voltam én, de hát a kényszerűség mindenkitől gazembert csinál, s bár mindig van alkalom a jóra, mindig van alkalom a tanulságok levonására, az élethez nem általában tudás kell, hanem élni-tudás, és ebből volt bennem a legkevesebb ... Így volt otthon ... De hátha másként lesz a magányomban? Hátha azzal segítek az enyéimnek, ha megszabadítom őket magamtól? Idővel megszokják a hiányomat, a megszokás pedig mindennel kibékít.

– Így füstölögtem a Moszkva kávéház egyik asztalánál, amikor átszólt hozzám a szomszéd asztaltól az a bizonyos Mr. Ál-Sevarnadze, hogy elfogadnám-e a meghívását, és átülnék-e az asztalához? Meglepődtem, de kis tűnődés után átültem, hogy kielégítem kíváncsiságomat, és megtudjam tőle: mit akar tőlem?

– Elmondta, hogy több ízben látott már itt magyarok társaságában, és ő is magyar. Jelenleg Bécsben él, mert nem szereti a kommunizmust, és bár sok rokona él Jugoszláviában, voltaképpen, kicsi eltérésekkel ott is kommunizmus van, ezért él Bécsben, és csak ritkán látogat vissza gyerekkora helyszíneire. Valaha gazdag család sarjaként élt itt, Bécsben is jómódban él, és mivel az ellesett beszélgetések alapján én igen rokonszenvesé lettem neki, az a gondolata támadt, hogy magával vinne Bécsbe. Amint mondta, önmaga pontos mását látja bennem, és bánja, hogy nincsen kéznél huszonhat éves korából származó fényképe, mert akkor megmutathatná, hogy pontosan olyan volt, mint én most, azaz, amilyen voltam akkor, huszonhat éves koromban.

– Hm ... így kezdődött... Mióta vagyok én itt a rendelődben? Mióta járkálok itt a szobában? Nem volt jó ott az asztal mellett ülni sem, de unom ezt a járkálást is. Talán innom kellene még, de nincsen több az üvegben ... Tudod, egyik hibám a mértéktelenségre való hajlandóság. Amit elkezdek, azt nem tudom abbahagyni, abban az esetben persze, ha tetszik az, amit elkezdek ... Szóval, mégis ledölnék csöppecskét oda a fagatóágyra ... így, ni. Megtehetnéd, dokikám, hogy rámterítesz valamit, mert hiába izzadok, mégis fázom. Azt mondják, akik nem hisznek a minden-lehetségesben, hogy nem lehet például ugyanabból a tojásból egyszerre csibe is meg rántotta is, holott én itt izzadva fázom. Ne! Ne! Azt ne! A szobából nem mehetsz ki! Ha nincs idebent egy pokróc, akkor maradok anélkül. Vagy: tudod mit? Nem is heverészek én ezen az ágyon ... Láttad, milyen frissen pattantam fel róla? És nézd csak, mit veszek elő a zsebemből! Ezeket a tablettákat itt, ebbe az ezüst dobozba csomagolva. Bekapok egy szemet, így ni, aztán tapasztalod majd, hogy pillanatokon belül jobban leszek. A legjobban leszek minden jobbanléthez képest. Tessék, tanulmányozd. Koffeines készítmény, amit orvosként felfoghatsz, meg még valami van benne, amit orvosként sem érthetsz. Kóstold meg te is. Tedd a nyelvedre, ahogyan én tettem s rágcsáld, vagy nyeld le, és olyan friss leszel, mint – látod – én. Ne félj tőle. Csak nem képzeled, hogy ilyen primitív módon akarlak megölni? És mért akarnám itt, most magamat megölni? Láthatod, hogy inkább új életre keltem. Vedd csak be... Na? Mit érzel? Azt mondod, még jóízű is? Te csacsi. És még azt hitted, hogy én rosszat akarok neked ...

– Csak azt nem teheted, hogy kimenj. Legalábbis addig, amíg... meg nem hallgattál. Nézd csak, milyen egyenesen állok! Figyeld a szememet! Ugye, nyomát sem látod az ital hatásának?! Így működik ez a dolog. És te is élénkebbnek látszol. Olyanok lettünk, mintha kicseréltek volna bennünket. S ha már így kicserélődtünk, legalábbis külső látszatra, a gyógyszer hatásaként, javaslom: tegyünk tudatos erőfeszítést és az eszünk, akaratunk segítségével váltsunk vissza eredeti viszonyunkra. Ez méltóbb és jobban illeszkedő lesz mindahhoz, ami ezután következik.

– Magam részéről azzal kezdem, hogy bocsánatot kérek, ha otrombaságokat követtem volna el Ön ellen. Igen, javaslom, térjünk vissza a távolságtartóbb magázódáshoz, és kérem, tekintse úgy ezt a javaslatomat, amely szintén része az önmagam elleni rosszallásnak. A lényegét illetően remélem azonban, keveset vétettem Ön ellen, hiszen jó megfigyelők számára köztudott, hogy goromba embernek nincsen epéje. S amint erre korábban is utaltam, Önt jó megfigyelőnek tartom. Azt remélem ezért, hogy megbocsát nekem, hiszen mindent megbocsátani annyi, mint mindent megérteni. Mégsem gondolom ugyanakkor, hogy mindent ért, s bizonyos zavar látszik is a tekintetében. Meg is értem, ha zavarttá teszi, amit átélt a társaságomban. Ön tudós ember, művelt ember s bizonyára nehezebbre esik tudomásul venni olyasmit, ami ellentmond tudományos ismereteinek. Másrészt azonban arra is gyanakszom, hogy bármennyi és bármilyen magas színvonalú szervezett oktatásban vett részt, meghúzódik valahol az idegekben egy kis otthonról hozott vallásos lerakódás, és most azt hívja segítségül, hogy érteni próbálja az érthetlent. Megannyi nagy tudós esetében az is előfordul persze, hogy nem hajdani emlékképként idéződik benne Isten, hanem éppen tudományos eredményei végpontján, ahonnan már nem tud továbblépni, csak a hit segítségével. Erre a problémára még visszatérünk. Jelenleg csupán azt kérem, jól figyeljen a tényekre. Tény például, hogy minden tekintetben teljesen szabályos viselkedésű ember áll Ön előtt. A különbség csak annyi, hogy túlságosan gyorsan zajlott kijózanodásom, vagy hogy úgy mondjam: visszarendeződésem. Hát kérem, ez az Ön által is használt csodatabletta hatása, továbbá még valami. Ez a valami pedig abban leli magyarázatát, hogy van bennem valami a kaméleon tulajdonságaiból. Ne hökkenjen meg. Komolyan mondtam, amit mondtam, s majd erre is visszatérünk. Mindent elmondok majd, miáltal olyan ismeretek birtokába juttatom Önt, amilyen ismereteket sem iskoláiban, sem a jogiktól nem tanulhatott.

– Látom, remegnek a lábai. Ha óhajtja, visszatelepedhetünk a székeinkre. Úgy ... És most dőljön hátra kényelmesen. Hát az meg milyen mosoly a szája sarkában? A fölény jele? A teljes lehiggadásé? Annak az embernek a nyugalját jelzi, aki átesett egy ijedtségen, de most már megnyugodott? Netalán a hitetlenkedés, vagy a gyermekes kíváncsiság jele? Ne bíbelődjünk most ezzel. A magam részéről úgy ítélem, hogy Ön teljesen normális, és alkalmas egy velem bonyolítandó, normális beszélgetésre ...

– Nos, nem tagadom, hogy a kávéházi asztalnál ülő ember engem érintő megjegyzései hízalgőök voltak számomra. A praktikum szempontjából is jól jött nekem az az ember, mert csábítóan tetszett, hogy világjárásomat nem a bizonytalanba indulva kezdem, hanem erős pártfogó támogatására hagyatkozva. Ugyanakkor óvatosságra is intett valami. Ámde az úgy van, kedves Mr. Dass, hogy aki nem elég bátor, az óvakodni sem tud eléggé, s ha mégis próbálkozik velem, ráfizet.

– Szóval homályos aggodalmaim okán haladékat kértem tőle, további rengeteg választ rengeteg kérdésemre, hogy valamilyen ravaszdi módon rájőjjenek irányomban nyilvánított rokonszenve igazi okára, de a ravaszsággal meg úgy vagyunk, akár az aprópénzzel: nem sokat vehetünk rajta. Noha az idegen úr végig türelmesen és kellemes modorban válaszolt, beszélgetésünk végén semmivel nem lettem okosabb, mint az elején voltam.

– Másnap határozottan tagadó választ adtam neki. Azt hazudtam, hogy nagyon elkapott a honvágy, ami azonban csak félig volt igaz, és a féligazság mindig egyenlő a félhazugsággal, amit – ezt később elmondta – akkor is nagyon jól felismert a szavaim között, de nem erőltette ajánlatát, csupán megjegyezte: amennyiben a későbbiekben mégis meggondolom magam, bármikor útrakelhetek, s ha akarom, vihetem a családomat is, azokról is gondoskodik majd. Ideadta névjegyét, és felírta az én címemet is, hogy –ha netalán Pesten jár, elérhessen, s azzal elváltunk.

– Főként Mr. Gádor nyugtalankodásai és erőfeszítései nyomán a november hónap vége felé hazaindulhattunk. Még akkor is erős volt az ellenőrzés a határ jugoszláv oldalán, de ott már sok odavaló magyarral találkoztunk, s azok segítettek. Pontosabban szólva, egy mozdonyvezető segített. Bebújtatott bennünket egy tehervagonba, amit meglökött a mozdonyával, és átgurultunk Magyarországra, az ismeretlen világ helyett egy sokkal ismeretlenebb másvilágba.

– Ott aztán már én ügyeskedtem. Katonákra bukkantam egy ivóban, akik élelmi-szert gyűjtöttek teherautójukba, hogy Pestre szállítsák a szűkölködőknek, s egy üveg ital és pár doboz cigaretta ellenében minket is Pestre szállítottak.

– Hárman utaztunk bele, a pokolba: Mr. Gádor, Mr. Toncz, aki félt egyedül, öregemberként nekivágni a vakvilágnak, ezért dohogva és félve ugyan, de velünk jött – meg: én. Mr. Gádorral aztán csak valamikor a halála előtti napokban találkoztam újra. Mr. Toncz is meghalt azóta, így egyedül őrzöm sírásunk emlékét, amikor a szétrombolt magyar fővárosba érkeztünk.

– Testvérgyűlölet és bosszúvágy tombolt otthon, mint megannyiszor népem történetében, s amint ismeretes, a bosszú mindig egyaránt sújt bűnöst és büntetőt, vagyis újabb forrásai fakadtak egy későbbem újabb testvérgyűlöletnek és bosszúszomjnak.

– Pár napra magam is börtönbe kerültem, de néhány pofon és gumibotütés után elintézettnek vélték büntetésemet azokért a vétkeimért, amelyeket állítólag még Bulgáriába utazásom előtt követtem el az uralkodó hatalommal szemben. Mindenesetre amit kaptam, és amit magam körül észlelhettem, elegendő volt ahhoz, hogy ismét hunyászkodóvá legyek, ismét menjek, ahová küldenek, és tegyem, amit parancsolnak. Később, az országos dühök csöndesükével még nyomtak is felfelé pár fokot a káderlétrán, ámbár ezért én semmit nem tettem, de pipogya voltam ahhoz is, hogy ellene tegyek.

– S egyszerre csak ismét feltűnt az életemben a Belgrádban megismert bécsi úr. Idők folyamán Amerikába települt át, s onnan írt egy levelet, amelyben ismét hívott, ha nem is örök időkre, de legalább egy bizonyos időre. Akkorra már lecsitultak annyira az otthoni állapotok, hogy engedélyeztek számomra egy ilyen utazást. Elmentem az Egyesült Államokba, Washingtonba, a Potomac partjára.

– Mielőtt azonban elmondanám, hogy ott mi történt, kérem, hívja fel a kórházban Mr. Nathot. Amíg ezt megteszi, ismét rágyújtanék, ha megengedi, és gyönyörködöm ott a falon abban a gyíkocskában. Régóta szemezünk egymással ...

– Nincs a kórházban Mr. Nath? Ez különös. Próbálja a lakásán ... Elnézését kérem, hogy terhelem ezzel a telefonálgatással, de szükséges lenne tudnom: hol van Mr. Nath?

– A lakásán sincs? Akkor talán valahol úton van. Előbb-utóbb a nyomára bukkunk. Addig hallgassa amerikai utamról szóló beszámolómat, mert az majd az ön számára is mindent érthetővé tesz.

– Ahhoz, hogy valóban megértse mindazt, amit a továbbiakban mondok, fel kell tennem egy kérdést, Mr. Dass, amire feltétlen őszinteséggel kell válaszolnia. Ez a kérdés így hangzik: hisz Ön abban, hogy az emberek a majmoktól származnak?

– Hm ... Tökéletesen értem zavarát. Azt is értem, hogy riadtan pislog az ajtó felé. Ne tegye kérem, hogy valami titkos gomb megnyomása révén, vagy egyéb módon riasztja a kinti izomkolosszust. Amint korábban említettem, én részben kaméleontípus vagyok, ami nemcsak annyit jelent, hogy a szükséghez igazodva váltogatom a színeimet, hanem a nevezett állatkához hasonlóan külön-külön irányokba tudom a szemeimet mozgatni. Vagyis, miközben Önt nézem, hátrafelé is látok, és azonnal észrevenném, ha nyílna az ajtó. S ha belépne, akkor sem kelne az Ön védelmére a szakállas óriás. Ha megpróbálná, azonnal megsemmisíteném, de biztosíthatom: nem próbálja meg!

– Nézze csak meg ezt a csekkfüzetet, amit előhúzó a tárcámból. Vagy önnek is van, vagy látott már ilyet, és megállapíthatja, hogy minden részletében hiteles. Most pedig nézze meg ezt a helyet, ahonnan kiteptem egy lapot. Itt, a perforált vonal mentén téptem le, s a megmaradt kis szelvényen láthatja, hogy százezer dollárról szóló csekket írtam alá egy bizonyos Mr. Hatban Singh nevű szikh férfiú nevére, aki ugyebár az Ön ajtónállója. Ezt a csekket bármelyik pillanatban beválthatja Delhi nemzetközi bankjainak bármelyikében. Akkora összeget kapott Mr. Harban, aminek az ezredét sem kereshetné meg Önnél, s ezzel ő is tisztában van. Lehet, hogy már el is nyargalt a pénzt beváltani, és ön soha többé nem látja az életben. Ámde, ha kételkedik, tegyünk egy próbát. Íme, kinyitom az ajtót és kiszólok: Mr. Hatban! Jöjjön be! Mr. Dass kéreti.

– A többi néma csend ... Bejött valaki? Nekem igazán sokirányú szemem van, de senkit nem látok, aki belépett volna.

– Folytassuk tehát a beszélgetést. Ha van valami saját nyugtató tablettája, amit jól ismer, amiben bízok, s amit esetleg olykor használ, akkor azt most vegye be. Netán próbálkozzék egy cigarettával. Tessék, vegyen az enyémből. Nincs preparálva, teljesen szabványos Marlboro ... Ha elutasítja, úgy is jó. Csak azt kérem, uralkodjék magán, és ne reszkessen itt előttem. Hiszen Önnek az abnormitások számos példájával kellett már találkoznia, hát miért esik annyira kétségbe, ha valamit most nem ért. S az én esetemben mégcsak nem is kell különleges rendellenességtől tartania. Aminek Ön most szem- és fültanúja, éppen a legnagyobb rendnek, a természet rendjének az önfelmutatása.

– Igen, Mr. Dass. A természetnek én olyan vegytiszta megnyilvánulása vagyok, amilyennel még soha nem találkozhatott, ennyiben elismerem, hogy van mit bámulnia. Nézzon meg ezért jól, mert soha máshol és máskor nem teheti. Ragadja meg az alkalmat, és jól figyeljen, mert az Ön elé táruló látvány és szavaim jó megértése révén a Kegyelem olyan pillanatait élheti át, ami csak azoknak adatott meg, akiknek a keresztény egyház tanításai révén megmutatta magát Isten.

– Távól áll tőlem, hogy Istennek tartsam magam. Mi több, még léte felől sem vagyok egészen bizonyos. Tettem ugyan kísérleteket, hogy a közelébe férközzek, de mindig elhárított... Feltételezem, hogy a Mindenségnek van valamilyen oka, valamilyen forrása és talán célja is, de ezt semmiképpen sem úgy tételezem, ahogyan a vallások – beleértve az itt, Indiában föllelhető számos vallást is – hirdetik. Cáfolni sem igyekszem azonban az Istenről szóló állításokat, mert alázattal belátom, hogy ehhez kevés a tudásom, és a létező valóság irányításának nemlétezésére vonatkozóan semmiféle bizonyítékom nincsen. Azt sem állítom, hogy a vallások által fölmutatott Isten helyett másik Isten létezésére lenne bizonyítékom. Arra gyanakodhatnék legfeljebb, hogy közvetett, logikai bizonyítékokkal rendelkezem a szükséges világ magyarázatra. Ez pedig úgy szólhatna, hogy a Semminél nincsen nagyobb nyugalom, és ha Istenben van a legnagyobb nyugalom, akkor Isten: Semmi. Mindez azonban túlságosan bonyolult ahhoz, hogy most megpróbáljunk a végére járni. Elegendőnek tartom, ha leszögezem,

hogy Isten teremtményeként, vagy valami más eredő folytán én a kaméleon és a görény ötvözete vagyok, éspedig nem fele-fele arányban, hanem nyolcvan százalékban a görénység javára ...

– Belátom, hogy első hallásra nem könnyen felfogható, amit előadok, holott a valaha is létezett legtisztább világmagyarázattal igyekszem szolgálni. Hibát követtem el azonban azzal, hogy túlságosan előreszaladtam az igazság megismertetésében, ezért az a javaslatom, hogy térjünk vissza kiinduló kérdésemhez. Válaszoljon tehát legjobb tudása és meggyőződése szerint: vajon az ember őse a majom-e?

– Jó, akkor ne válaszoljon. Tépelődésk helyett hallgassa meg az én magyarázatomat, amit Ön helyett és az egész emberiség nevében adok.

– A válasz pedig úgy hangzik, hogy igenis a majom volt az a főemlős, amelynek valamelyik válfajából kialakult az ember az élőlények sok millió éves formálódása során. S aztán ezt most úgy tüntetik fel, mint az élő világ legtökéletesebb teremtményét. Ennek a fejlődési menetrendnek néhány állomása még homályos, és noha zsenánt, hogy a majmoktól származunk, a magát műveltnek tekintő ember meghajlik a tudomány bizonyítási eljárása előtt. Társasági összejöveteleken kerüljük is, hogy ilyen lekopaszított módon trécseljünk ősz-őseinkről, mindamellett azonban üsse kő: jöttünk, ahonnan jöttünk, a lényeg, hogy a legmagasabbra jutottunk, mert minden más élőlényel szemben rendelkezünk valami egyedül birtokolt, sajátos tulajdonnal, nevezetesen az ésszel, erkölcsi érzékkel és tudattal.

– Odáig jutottunk, Mr. Dass, hogy mára még a vallási hívők vagy akár a papok is rábólintanak erre, ha elég hiúk és elég okosak ahhoz, hogy okosnak tudják mutatni magukat.

– Jól mondom, Mr. Dass? Tud követni? Igazat ad nekem, ha azt állítom, hogy Ön mint képzett orvos óvakodna ez ügyben például tudományos nyilvánosság előtt cáfolni az emberré válás tudomány által kanonizált magyarázatát? Elég, ha csak bólint, hogy így van-é, avagy nem ... Köszönöm, hogy bólintott. Úgyszintén megelégszem, ha csupán bólint a következő kérdésekre is. A tudományos magyarázatok elfogadásával egy időben vajon soha nem támadnak Önben kételyek, amelyek szerint azért nem feltétlenül kell mindent elfogadni a tudománytól? Vajon megeshik-e, hogy lehajtott vagy emelt fővel, ahogyan a rítus előírja, valamelyik Isten házába lép, mert szükségét érzi egy titokzatosban való megmerítkezésnek? Esetleg csupán titokban hódol a Titokzatosnak, a Mindenhatónak, aki lehet Jézus, Buddha vagy bármely más vallási képzelet fővédnöke? Igaz, hogy efféle megeshet Önnel? Ismétlem, csupán annyit kérek, bólintson, ha így van.

– Ezt a bólintást is köszönöm. Lehet, hogy egyik alkalommal sem volt őszinte, de ezt most nem firtatom. Én is mondtam valótlanságokat egyoldalú társalgásunk folyamán, hogy ne unjam túlságosan magam. Az unalom legfőbb hátránya ugyanis, hogy unalmas, ezért menekülök tőle, ha tehetem. Az emberek között szerzett tapasztalataim szerint gyakran hazudunk egymásnak, így aztán jogos a kölcsönös bizalmatlanság, amit esetleg azzal a trükkel hidalunk át, hogy a bizalom látszatába burkoljuk bizalmatlanságunkat.

– Összegezeként leszögezhetjük, hogy származásunkat nézve két nagy csoportra osztjuk az emberiséget: idealistákra, akik az embert Istentől eredeztetik, és materialistákra, akik szerint a majmok valamelyik fajtájából vétettünk.

– Én egyiket sem hiszem.

– Utolsó cigarettámra gyújtok, Mr. Dass. Megígérem, hogy többé nem füstölök a rendelőjében.

– Mondja csak, Mr. Dass, hallotta már azt a kifejezést, hogy a bolha köhög? Vagy

azt, hogy valaki pattog, mint a bolha? Vagy azt, hogy valaki pacsirtahangú, vagy például farkasétvágyú? Fel kell tételeznem, hogy hallotta. Amint azokat a kifejezéseket is ismernie kell, hogy valaki páváskodik, csúszó-mászó, bikanyakú, halvérű, őzlábú, karvalyorrú, sasszemű, tyúkeszű, kutyahűségű, pulykamellű, harcsapofájú, lúdtalpas, rókaravaszságú, nyúlszívű, oroszlánszívű, madárcsőrű, egérszemű, gólyalábú, ökörtérdű, libanyakú, mackómozgású, vagy azt, hogy valakit féregnek, pondrónak, kukacnak, tetűnek, hernyónak neveznek, esetleg rózsásarcúnak, nebánsvirágnak, ordasnak, vaddisznónak, nyálkástermészetűek, kérődzőnek – és így tovább. Sok ezer hasonló szót és szóösszetételt sorolhatnék még, amelyek az embert valamiképpen összefüggésbe hozzák a bennünket övező élő természettel, vagy akár az élettellel is, amikor azt mondják például, hogy kőagyú, vasidegzetű és így tovább. Mit gondol: honnan erednek ezek a hasonlítgatások? Költők találmánya talán? Szó sincs róla! Ezek a hasonító szavak mind akkor keletkeztek, amikor az úgynevezett történelem előtti időkben elsajátította az ember az artikulációs készséget, és gondolatait vagy szimpla mondanivalóját szavakba formálva fejezte ki. És mit fejezett, mit fejezhetett ki? Nyilván azt, amit maga körül észlelt. S azt észlelte maga körül, hogy valamennyi másik ember hasonlítható nem emberszabású teremtményekhez, és pedig nemcsak külsőleg, hanem természetét, szokásait, belső tulajdonságait illetően is. Ha Ön elég jó megfigyelő – és már mondtam, hogy annak tekintem –, akkor felfedezheti, hogy akire például azt mondják: tyúkeszű, ezt nem értelmetlen gúnyolódásból teszik, hanem az illető szellemi képességeire utalnak vele. A többi jelzős szerkezetű meghatározás is tükrözi, hogy az az élőlény, akihez hasonlítják az embert, benne is él bizonyos százalékban az emberben. Esetemben azt állítom, hogy a görény jellemzői nyolcvan százalékban mutathatók ki bennem, természetesen csupán annak a számára, aki kellően belém lát.

– Azt akarom ezzel érzékeltetni, Mr. Dass, hogy nemcsak a majmok örökösei vagyunk, hanem bennünk él a teljes világ, valamennyi teremtményével. És nincsen bennünk semmi, ami a környező világ fölé emelne bennünket – egyenlők vagyunk a valóság minden darabkájával, illetve csak annyira különbözünk a valóság darabkáitól, mint azok egymástól. Egyenlők vagyunk más létezőkkel a vízben, levegőben, földön, föld alatt és nem kisebbedik rangunk, ha ezt elismerjük, hanem éppen a bennünket megillető legmagasabb rangra emeljük magunkat!

– A fejlődésnek nevezett komédia során ugyan ruhákba öltözött az ember, meg magatartásformákba öltözött, meg úgynevezett eszmékbe öltözött, de idők folyamán ezek nemcsak egymást követően lettek ránk jellemzőkké, hanem egymást keresztezően és egymást kioltóan. S ha pucérra vetkőzünk, ha belül is lemeztelenedünk, semmi nem marad, ami igazán a sajátunk, mint az ösztön és az ösztön vezérelte érdek, vagy az érdek vezérelte ösztön, ez már teljesen mindegy.

– Nagy a divatja közöttünk, emberek között, hogy az ösztönt alacsonyabb rendűnek minősítjük, mint az ész, a tudatot. Ámde ez utóbbi két fogalom olyan üres, akár egy kiszáradt csigahéj. Semmit nem jelentenek. Ennyi erővel a tyúkról is mondhatjuk, hogy esze van, vagy a tigrisről, hogy tudja, mit csinál, amikor tudatosan ugrik áldozatára, avagy szegény görényről is állíthatjuk, hogy gonosz alattomosággal lopakodik a baromfiudvarba.

– Mindeme zavarosság tisztázása végett azonban le kell szögeznünk, hogy nevezett lények semmi egyebet nem tesznek, mint a természettől kapott ösztöneik szerint cselekednek s ebben pontosan azonosak az emberrel. A különbség csak annyi, hogy amint mondtam: az ember álruhát próbál öltetni, „esze” vagy „tudata” spanyolfala mögé próbálja rejtetni ösztöneit, és letagadja, hogy ezek az ösztönök őt is meghatározóan vezérlik akár a táplálkozásban, akár a párzásban, akár az életet megőrző küzdelemben bárki és bármi ellen.

– A létért való harc pedig, Mr. Dass, nem bűn, hanem a rend és az igazság kifejeződése a Természetben. Bűnösök tehát nem akkor vagyunk, ha ösztöneink szerint élünk, hanem akkor, ha elhazudjuk ösztöneink létét és működését. Igen csalárdak vagyunk tehát, ha úgy teszünk, mint akik „túlemelkedtünk” már az ösztönökön és valamelyik majomfajta jóvoltából fölémelkedtünk minden más létezőnek! Nagy aljasság ez, Mr. Dass. Nem tekintjük magunkra nézve kötelezőnek a Természet szabályainak tiszteletét, mert kiemelkedtünk belőle?!... Érti ezt az álnokságot? Kiemelkedtünk, és fondorlatosan hozzáláttunk a Természet átalakításához, messzenéző terveink jegyében! S még messzebb néző terveink vannak a további átalakításra a civilizáció, a haladás, a kultúr-lényé növekedés jelszavának leple alatt.

– Gondolkozzunk csak, Mr. Dass, és beláthatjuk: hová jutunk majd hosszú távon?! Elegendő, ha azt vesszük szemügyre: mit műveltünk eddig, és ennek eredményeként hová jutottunk?! Bizonyosan egyetért velem, Mr. Dass, ha azt mondom: a mai ember számára sokkal több veszéllyel terhes a természeti környezet, mint amilyen volt barlanglakó ősről számára. Szennyezetté lett körülöttünk a levegő, a föld, a víz, a táplálék, és ami a legszörnyűbb, hogy szennyesekké, torzakká válnak lassanként természetadta ösztöneink is! Elborzadunk, ha azt látjuk, hogy az undorító kígyó fölfalja az egeret, holott csupán jól akart lakni, s amikor ez bekövetkezett, összetekeri magát és emészt, szunnyad, pázlik, védi kicsinyeit, aztán, ha újra éhes, hát megint eszik egy egeret. Az egér viszont megeszi a nála kisebb lényeket, vagyis a természetben uralkodó táplálkozási lánc törvényei szerint mindenki teszi azt, amit személyes szükséglete diktál. Ezzel szemben tekintsen végig az úgynevezett emberi történelmen, és vegye számba azokat az emberi ambíciókat, amelyek messze túlmutatnak a személyes szükségletek biztosításán. A megszámlálhatatlan eszmék, izmusok és a hozzájuk társuló politikai, meg katonai hőstettek mennyi fölösleges pusztítást vittek végbe az élő és holt világban, beleértve magát az embert is! Igen, az ember arra is képes, Mr. Dass, hogy a halottakat is megölje!

– Ha csupán a magam életén tekintek végig, Mr. Dass, nem tudok szabadulni a keserűség és az undor kínjaitól. Azért, hogy némi humort is vigyek a keserűségembe, megkérdem Öntől: tudja, mi az, hogy kétfrontos harc? Tudja: mi az, hogy jobboldal meg baloldal? Tudja, mi az, hogy urbánusok és népiek? Tudja, mi az, hogy ilyen vagy olyan oldali elhajlás? Tudja, mi az, hogy kötelező optimizmus? Tudja, mi az, hogy harmadik út? Tudja, mi az, hogy fajelmélet? ... Na, persze, erről tudhat, hiszen ezzel a rozsdás képével az önmagát legfelsőbb rendűnek tartott fehér faj közé keveredett Angliában, és ott nyilván megszenvedte a fajelméletről szerzett tudását. Én is megszenvedtem, Mr. Dass mindazt a tudást, aminek olykor lelkesen, olykor kényszerből a birtokosa lettem. S a sokfajta hit nevében elkövetett bűnökben bűnrészesként éltem. Az sem javított a helyzetemen, amikor belátva bűneimet új eszmék lovagjaként levedlettem régi bűneimet, hogy újakat követhessek el, rendszerint azoknak a vezényletével, akik az én húsz százalékos kaméleonságomhoz képest száz százalékgig azok voltak! És ez így folytatódik mindaddig, amíg az úgynevezett emberi társadalom nem változik meg! Erre pedig egyetlen valószínű esély, ha megszűnik. S mivel ezt nem teszi meg a kedvünkért, hát meg kell szüntetnünk nekünk!

– Azért beszélek ennyire végletekben, Mr. Dass, mert szerintem a tökéletes rend, amiről az emberi világban annyit szájainak, szónokolnak, s aminek az érdekében mérhetetlen pusztítást végeznek az emberek – szóval az igazán tökéletes rend csakis a növényi és állati létezés mód szabályainak föltétlen tiszteletben tartása révén valósulhat meg.

– Igen, Mr. Dass, vissza a Természethez! Ámde nem olyan naivan és eleve hatástalanságra kárhoztatottan, ahogyan ezt Mr. Rousseau, vagy Mr. Leó Tolsztoj, vagy pláne

a manapság hemzsegő és ricsaj ózó úgynevezett természetvédők elgondolják, hanem úgy, ahogyan azt Mr. Kirsh elgondolta és megvalósította.

– Talán magától is rájött Mr. Dass, hogy mindannak, amit előadtam, Mr. Kirsh a forrása, illetve a négy hónap, amit vele töltöttem a Potomac partján. Ott zajlott le átalakulásom, amelynek során a „tudat” mocskos pocsolyájából az Ösztön rangjára emelkedtem. Ez az átalakulásom persze nem úgy zajlott, mint korábban az eszmék dzsungelében zajló vergődésem, hanem az egyetlen lehetséges Rendnek, a Természet Rendjének vállalásához méltó módon. Semmiféle új eszmére nem tettem tehát szert, csupán önmagammá lettem. S már csak azért sem holmi új eszméről van szó, mert ezt az önmagammá levést pusztán tudni lehet, de terjeszteni: nem. A terjesztés éppen annyira képtelenség lenne, mintha az elefánt azt mondaná az egérnek, hogy légy hozzám hasonló, és akkor boldogabb leszel. Nem! Az igaz, hogy Mr. Kirshhez hasonlóvá lettem, de nem azért, mert rábeszél, hanem csupán felvilágosított, miszerint nem is lehetek más, mint ő, mert eleve olyan vagyok, mint ő, vagyis a kaméleon és a görény keveréke. S mindez a felvilágosítás úgy zajlott, mint ankor két görény találkozik, és a szemük, szaglásuk s egyéb ösztöneik révén ráismernek egymásra, és nem tekintik egymást elpusztítandó és felfalendő tápláléknak, hanem azonos voltuk szerint viselkednek. Ezt az azonosságot Mr. Kirsh már Belgrádban megérezte, s ezért vélte magától értetődőnek, ha mi, görények összetartunk, hiszen összetartozunk. Minthogy ő már tudatában volt, hogy így mondjam önnön minőségének, csupán annyi történt, hogy engem is összeismertetett valódi önmagammal.

– Tegye meg, Mr. Dass, hogy ismét felhívja Mr. Nathot...

– Még mindig sem a kórházban, sem otthon? Nyilván mindkét helyen keresték már mások is, és mivel nem találták, most már felfokozott izgalommal keresik. Hamarosan megtalálják majd – a holttestét. Ő ugyanis nem tudhatta, de én megéreztem, hogy ő a háziszárnyasoknak abból a fajtájából való az ő belső természete szerint, amelyet a görények ösztöneiktől vezérelve gyilkolnak. Ez történt. Megtörtént, ami a természet rendje szerint valóan meg kellett, hogy történjen. És... látja, nincsen büntudatom. Nincsen, Mr. Dass, mert nem a Természet urának képzelem magam, hanem a Természet részének. Ha úgynevezett ember lennék, akkor a képmutató emberi törvények értelmében gyilkossággal vádolnának, és ugyanezeknek a törvényeknek a csűrése-csavarása eredményeként felmentenének, talán éppen abból a gyalázatos elvből kiindulva, hogy az ő bőrszíne alacsonyabb rendű, mint az enyém ... Csakhogy ilyesminek nem vetem alá magam, mert én a Természet szabálya szerint jártam el, vagyis tettem jogos, akár a macskának ahhoz, hogy megfogja az egeret.

– Hozzáteszem, hogy görény voltomból következő ösztöneim szerint erős bennem a gyilkolási vágy. Az emberek ezt képmutatóan elítélik, és a görényt nem szeretik. Hiába van ugyanis eszük, nem fogják fel, hogy a görény legőszintébb ösztönei szerint járt el. Nem előre megfontolt szándékkal cselekedett, ámde ez semmiképpen sem ítélné el. Sokkal kevésbé, mint amikor az emberek előre kitervelt módon, ráadásul „eszmei” alapokra hivatkozva háborúkat kezdenek, és népeket irtanak, azután ezekért a tömeggyilkosságokért még hősöknek is tekintik és kitüntetik magukat. A görény soha nem alakoskodik így; csak azzal a jogával él, amellyel a természet felruházta. Soha nem él vissza ezzel a jogával. Ösztönrendszere mindig azonosan, tehát kiszámíthatóan működik. Nem kell attól tartani, hogy egyszercsak páfördulás következik be nála, önkritikát gyakorol, új „eszméhez” csatlakozik, hogy esze segítségével most így járjon át mások eszén, amint az efféle, az emberi világban mindennapos. Ráadásul a görény kedves és szép állat, s amiként ösztöne szerint gyilkolni indul, ugyancsak ösztöne szerint menekül a tudatos gyilkos, vagyis az ember elől, aki bár eljártssza, hogy undorodik tőle, mégis megöli, megnyúzza, finom tapintású kis bundájából önmagának csinál bundát,

amiként gyönyörrel ékesítik magukat az „álnok”-nak tartott kígyó bőrével is.

– Vessen csak egy összefoglaló pillantást az egészre, Mr. Dass. Míg a görény kizárólag pusztá léte fenntartása érdekében cselekszik, addig az ember fölöslegesen, hivalkodó luxusvágyból is öl, így akarván bizonyítani más élőlények fölötti dölyfös uralmát. Hát nem undorító?!

– Önben is megéreztem a háziszárnyast, Mr. Dass. A véletlen azonban úgy hozta, hogy az ön jól felhizlalt ajtónállója is szárnyas, ezért végezniem kellett vele, és most fáradt vagyok.

– Lehet, hogy elegendőnek érzem az eddig véghezvitt küzdelmemet, és Önre már nem kerül sor.

10.

– Tehát a Mr. Kirsh-sel való együttléteink során jutottam el igazi énemhez. Közösen gyakoroltuk a görénységet, vagyis pusztítottuk az emberek közül azokat, akik felgerjesztették bennünk a gyilkolás! ösztönt. Így tettünk például azzal az ügyvéddel, akivel Mr. Kirsh elkészítette végrendeletét, amely szerint minden vagyonát rám hagyta. Vagyis nagyon gazdag ember vagyok, Mr. Dass, aki azt a nagyvonalúságot is megengedheti magának, hogy az Ön kezébe adja ezt a csekkfüzetet, s Önre bízva: mekkora összeget ír bele. Tessék, fogja. Ne a honoráriumát írja bele Mr. Dass, hanem akkora összeget, amely elég lesz a családjának, ha mégiscsak ... újratámad bennem a görény-ösztön. Erre gondolva azt is javaslom, hogy ne a saját nevére állítsa ki a csekket, hanem a felesége nevére. Görénybecsületemre mondom, hogy eljuttatom hozzá.

– Ahogyan mondani szokták Mr. Dass, lángészt csak lángész érthet meg, ezért nem csodálkozom, ha csodálkozik, és megértem, ha nem ért meg. Az is igazságtalanság lenne részemről, ha az eszmék zsebmetszéséből élő emberi fajt mindenestül kárhoznáttnám. Inkább sajnálom az embereket, akik reménykednek, hogy saját zsarnokaik vezetése révén eljutnak majd egyszer egy minden korábbinál jobb világhoz, ahogyan azt megálmodta nekik Mr. Thomas Morus. Ámde az ember odáig korcsuk, hogy már álmodni sem tud helyesen. Mr. Morus is csak ember volt, és ebben a minőségében adta közre álmát – egy szerinte – csodálatos szabadság-szigetről. Az a gyanúm, hogy Mr. Morus nem tudta: mi a szabadság, amiként az emberek sem tudják. Olyan fennköltén beszélnek róla, mint vágyaik netovábbjáról, amelyért meghalni is készek. Holott Mr. Dass, a szabadságért nem meghalni kell, hanem ölni kell érte! Ez most elborzasztóan hangzik Önnek, de ha a természet rendje szerint valóan az ösztönök természetes érvényesülésének magasába emelkednek az emberek, semmi borzasztót nem látnak majd benne.

– Magam nem vagyok álmodozó, de bízom benne, hogy elkövetkezik egyszer ez is. Most hihetetlennek tetszik, mert az emberekben túlságosan nagy a sötétség, de hát a sötétség mindig akkor legnagyobb, amikor közeledik a hajnal. Erre alapozom reményemet, szemben szegény Mr. Morus-szal, aki utópikus álmairól való beszámolóját azokkal a szavakkal fejezi be, hogy: Szeretném, de nem remélem. Az, ami lehetséges Mr. Dass, az mindig megvalósul.

– Adósa vagyok még valaminek a tisztázásával. Előadásomba belekevertem Mr. Sevarnadze nevét, de nem adtam kellő magyarázatát, hogy mi volt ezzel a szándékom? Nos, igaz, hogy felületes szemlélet szerint hasonlítunk, s ebből következhet, hogy tévedésből azonosítanak bennünket, s akkor megfizetteti velem a sorsom, hogy hasonlí-

tunk. Másik hátránya hasonlóságunknak, hogy ez olcsó élcelődésekre kínálhat alkalmat némelyeknek. Valójában azonban minden hasonlóságunk ellenére számos ponton különbözünk. A Mr. Kirsh-sel történt találkozásunk óta pedig tudom, hogy lényegünket tekintve különbözünk. Az ő élete tehát az övé, és valószínűleg soha nem keresztezzük egymás útját. Amiért mégis említettem őt, annak egyetlen oka, hogy látszólag hasonlóságunk juttatta eszembe Mr. Kirshet – a többit már tudja.

– Nincsen tovább se cigarettám, se innivalóm, se mondanivalóm, így hát végeztünk, Mr. Dass. A pontosság kedvéért: én végzek Önnel.

*

Felriadtam, és láttam, hogy Mr. Dass várójában ülök egy kényelmes fotelben, de kényelmetlenül összegörnyedve. Csendesen és túlságosan lassan zümmögött fölöttem a ventilátor. Fullasztott a hőség és nyirkosán tapadt rám a ruha.

Pár lépésre tőlem egy pandzsabi szabású öltönyben jól megtermett, szakállas férfi ült. Amint megmozdultam, szolgálatra kész mosollyal tekintett rám íróasztala mögül.

– Hány óra? – kérdeztem, ámbar a falon is függött egy óriási méretű óraszerkezet, meg nekem is volt órám, de annyira kimerült voltam, hogy fárasztott volna, ha magamnak kellett volna a kérdésre adandó válaszáért mozdulnom.

– Két perc múlva délután egy óra, uram.

– Mióta vagyok itt? – fészültem hátra vizes hajamat.

– Két perccel ezelőtt érkezett, uram.

– Mikorra beszéltük meg Mr. Dass-sal a találkozót?

– Az én feljegyzésem szerint pontosan délután egy órára, uram.

– Elszundítottam – dűnnyögtem inkább csak magamnak, de az óriás szükségét látta, hogy társalogjon, és megengedően mosolygott:

– Igen, uram.

Felálltam, és karórámra pillantottam.

– Megfeledeztem valamiről, amit el kell intéznom, ezért – sajnos – nincs időm várni. Közölje Mr. Dass-szel, hogy majd telefonon jelentkezem.

– Így lesz, uram.

Az utcára érve bosszúsán tanulmányoztam nedves és gyűrött ruhámat. Elhatároztam, hogy nem indulok a közéleti méltósággal megbeszélte randevúra, s nemcsak azért, mert a ruhám gyűrött, hanem az eszem is összegyűrődött. Különbösen is korai lett volna hozzá indulnom. Úgy döntöttem, inkább arra az akadémiai előadásra megyek, amelyre meghívót kaptam, s amelyre eredetileg nem akartam elmenni. S amely előadásnak az volt a címe: „Az emberi tudat fejlődése”.

Delhi, 1986.

Készült 500 példányban

**Ez a
331
példány**

**ISBN 963 450 000 5
ISSN 0866 – 4420**

Felelős kiadó a szerző

Felelős szerkesztő Tabák András

**920496 Tótfalusi Tannyomda, Budapest
Felelős vezető Nagy Lajos igazgató**

Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat

**Megvásárolható az V. Honvéd u. 5., V. Mérleg u. 6.,
VI. Andrásy út 16., VI. Andrásy út 45., VII. Rákóczi út 14-16.,
XIII. Váci út 19., XIII. Szent István krt. 26.
szám alatti könyvesboltokban**
